

İslam İşbirliği Teşkilatı ve Çatışmaların Çözümü¹

Nasuh USLU²

Öz

Müslüman ‘ümme’ in dayanışmasını güçlendirmeyi ve Müslümanların temel sorunlarına çözüm bulunmasını hedefleyen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), buna paralel olarak Müslüman ülkeler arasında görülen ya da değişik ülkeler içinde ortaya çıkıp Müslüman toplulukları ilgilendiren çatışmaların çözümüne katkıda bulunmak için girişimlerde bulunmuştur. Örgüt, Müslüman olmayan ülkelerdeki Müslüman azınlıkların dahil olduğu çatışmalarla özellikle ilgilenmiştir. Günümüz itibariyle çatışmaların çözümü, İİT’nin aktif olmak istediği alanların başında gelmektedir. İİT’nin çatışmaların çözümüyle ilgili girişimlerini değerlendirebilmek için örgütün Şartı’nda öngörülen hususları ve örgütün yapısını ele almak ve bu alanda örgütün kendisini geliştirmek için ne tür adımlar attığına bakmak gerekmektedir. Ayrıca örgütün çatışmaların çözümü alanındaki güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek geleceğe dönük önerilerde bulunma bakımından faydalı olacaktır. Son olarak İİT’nin çatışmaların çözümüyle ilgili girişimlerinin örneklerini ele almak, İİT’nin bu alandaki mevcut durumuna ışık tutacaktır.

Anahtar kelimeler: *İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), çatışmaların çözümü, Müslüman azınlıklar, Müslümanların çatışmaları.*

¹ Bu makale, 17-18 Nisan 2018 tarihlerinde İstanbul Gelişim Üniversitesi’nde gerçekleştirilen “IV. Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu: Orta Doğu’da Barışı Tesis Etmek” başlıklı konferansta sunulan ve bildiri kitabında yayınlanması kabul edilen bildirinin gözden geçirilmiş ve örneklerle genişletilmiş halidir.

² Prof. Dr., Sabahattin Zaim Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, nasuhuslu@gmail.com

The Organization of Islamic Cooperation and Conflict Resolution

Abstract

The Organization of Islamic Cooperation (OIC) aims at strengthening solidarity among the Muslim Ummah and tries to find solutions for important problems of Muslims. For these purposes, the OIC launches initiatives to contribute to solution of conflicts which appear between Muslim countries. It is closely interested in easing and ending conflicts in non-Muslim countries which affect lives of Muslim communities negatively. The organization sees as its duty to pay attention to the situations of Muslim minorities in different parts of the world. In order to evaluate the initiatives of the OIC regarding conflict resolution, it is necessary to look at the requirements of its Charter and to analyze its organizational structure. It will be further beneficial to examine the steps taken by the OIC to improve its conflict resolution aspect. Moreover, discovering pros and cons of the organization in terms of conflict resolution will help to recommend actions to enable the OIC to prepare for future challenges. Finally, examining the examples of the OIC's conflict resolution initiatives will shed light on its present situation in this field.

Keywords: *Organization of Islamic Cooperation (OIC), conflict resolution, Muslim Minorities, conflicts of Muslims.*

1. Giriş

Barış çalışmalarının bir alt alanı olan çatışmaların çözümü, günümüzde çatışmaların çeşitliliği, yoğunluğu ve fazlalığı dikkate alındığında dünya genelinde rağbet görmektedir. Özellikle çatışmaların daha fazla görüldüğü Asya ve Afrika'da bu alana duyulan ilgi gittikçe artmaktadır. Alanda çalışma yapan akademisyenler ve faaliyet gösteren aktivistler açısından devletlerin ve devlet dışı aktörlerin (uluslararası örgütler, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları) çatışmaların çözümü çerçevesinde rol üstlenmeleri ve samimi çaba göstermeleri önemlidir. 57 Müslüman ülkeyi³ üye olarak bünyesinde barındıran ve Müslüman olmayan ülkelerdeki Müslümanların bir anlamda temsilcisi olan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT),⁴ günümüz çatışmalarının daha çok Müslümanları içerdiği ve ilgilendirdiği dikkate alındığında kendisinden beklenti içinde olunan aktörlerin başında gelmektedir.

İİT, dini boyuta odaklanan bir örgüt olarak klasik örgütlerden farklılık gösterse ve uygulama ve yaptırım boyutu zayıf bir yapı olarak çatışmaların sona erdirilmesinde çok etkin olamasa da çatışmaların çözümü bağlamında faaliyet göstermekte ve bu konuda diğer aktörler tarafından dikkate alınmaktadır. Aslında örgütün çatışmaların çözümü alanındaki yetkinliği ve etkinliği konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Birçok kişinin gözünde İİT açıklama yapma ve kınamanın ötesine geçmeyen ve isminin ve ününün çağrıştırdığı etkiyi doğurmayan pasif bir aktördür. Bu tür önyargıların kırılması bakımından İİT'nin çatışmaların çözümünüyle bağlantılı örgütsel yapısını, attığı adımları, gerçekleştirdiği girişimleri ve zayıf ve güçlü yönlerini incelemek önemlidir. Çalışmada çatışmaların çözümü alanında etkin aktör olma potansiyeline sahip olan İİT'nin belli çatışmalarla ilgili olarak gerçekleştirdiği çaba ve girişimler ele alınarak örgütün bu alandaki mevcut durumu ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Çatışmaların Çözümüyle İlgisi

1972 yılında kabul edilen ve 2008'de yenilenen İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kurucu sözleşmesi (Şartı), İslam ülkelerinin kendi aralarında

³ İİT üyesi olan devletler: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye (Üyeliği 4. Olağanüstü İİT Zirvesinde askıya alınmıştır).

⁴ İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) ismi, 2011 Haziranında İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir. Çalışma içerisinde örgütten genel olarak ve 2011 sonrası faaliyetlerinden bahsedildiğinde İİT, 2011 öncesi faaliyetlerinden bahsedildiğinde ise İKÖ kısaltması kullanılmıştır.

dayanışma içinde olmalarını ve siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel alanlarda işbirliği gerçekleştirmelerini öngörmektedir. Şartın öngördüğü diğer hususlar arasında şunlar bulunmaktadır:⁵

- Dünyanın her yerinde yaşayan bütün Müslümanlara insani onurlarının, bağımsızlıklarının ve ulusal haklarının korunması konusunda destek verilmesi;
- Uluslararası örgütlerde üye devletler arasında danışmalar gerçekleştirilmesi;
- Irksal ayırım ve ayrımcılık ile sömürgeciliğin her türüne karşı mücadele edilmesi;
- Adalet temelinde uluslararası barış ve güvenliği desteklemek üzere gerekli önlemlerin alınması;
- Uygarlıklar, dinler ve kültürler arasında anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesi;
- Kutsal yerleri koruma çabalarının koordine edilmesi, Filistin halkının mücadelesine destek olunması ve onlara haklarını yeniden kazanmaları ve topraklarını geri almaları konusunda yardımcı olunması;
- Üye devletlerde insan hakları, temel özgürlükler, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve şeffaflığın geliştirilmesi;
- Üye devletler ve başka ülkeler arasında işbirliği ve anlayışın geliştirilmesi için uygun bir ortam oluşturulması yolunda çaba gösterilmesi;
- Üye devletler arasında tam eşitliğin gözetilmesi;
- Üye devletlerin self-determinasyon haklarının desteklenmesi ve içişlerine müdahale edilmemesi;
- Her üye devletin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne destek olunması;
- Üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların görüşme, arabuluculuk, uzlaşma ve hakemlik gibi barışçıl araçlarla çözümlenmesi;

⁵ <http://www1.oic-oci.org/english/charter/OIC%20Charter-new-en.pdf>; accessed: 05.03.2018; M. Ihsan Qadir and M. Saifur Rehman, "Organization of Islamic Co-operation (OIC) and Prospects of Yemeni Conflict Resolution: Delusion or Plausible Reality", *Journal of Political Studies*, Vol. 22, No. 2 (2015), pp. 369-371; Javaid Rahman, *Islamic State Practices, International Law and the Threat from Terrorism: A Critique of the 'Clash of Civilisations' in the New World Order*, Hart Publishing, Oregon, Portland, 2005, pp. 28-29; Abdullah al-Ahsan, "Conflict among Muslim Nations: Role of the OIC in Conflict Resolution", *Intellectual Discourse*, Vol. 12, No. 2, 2004, p. 137; Arhama Siddiq, "The Utility of the OIC in Solving Conflicts in the Muslim World", September 27, Institute of Strategic Studies (ISSI), 2016, p. 3.

- Üye devletler arasındaki ilişkilerde üyelerin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına zarar verecek olan güç kullanmaktan ve güç kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınılması.

İİT'nin Şartı'nda yer alan bütün bu hususlar Müslüman ülkeleri ve halkları ilgilendiren her tür çatışma, kriz ve gerginlikleri ortadan kaldırmak için belli çabalar ortaya konmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede İİT şu yetki ve görevlerle donatılmıştır: Müslümanları ilgilendiren çatışmaları çözme için çaba gösterme, Müslüman azınlıkların durumuyla ilgilenme, kadın ve çocuklar başta olmak üzere Müslümanların insan haklarını koruma, Müslümanlara insani yardımda bulunma, ekonomik kalkınma çabalarına destek verme, İslamofobi ile mücadele etme, Müslüman ülke ve halklar arasında ticaret ve yatırımı teşvik etme ve kültürel ve eğitimle ilgili ilişkileri destekleme.⁶ Sonuç olarak üye devletler arasında görülen ya da İslam ülkelerinde ve başka devletlerde yaşayan Müslümanları ilgilendiren çatışmaların çözümü konusunda çaba göstermenin İİT'nin temel işlevlerinden biri olduğu söylenebilir.

Aşağıda “Dini Boyutun Ağırlıklı Olması” başlığı altında açıklanacağı üzere İİT, İslami yönü ağır basan ve İslami kaygılar taşıyan bir örgüttür. Dini bir kavram olan İslam ümmetinin resmi belgelerinde vurgulanması bu konuda bir gösterge olarak alınabilir. Bu çerçevede örgütün tutum ve davranışlarında belli ölçüde İslami değerlerin ve kuralların etkisi altında kalacağı söylenebilir. İran-İrak Savaşı örneğinde görüldüğü gibi özellikle iki Müslüman devletin çatıştığı durumlarda taraflar İslam çerçevesinde kendilerini haklılaştırmak ve karşıdakilerini suçlu göstermek isteyebilecektir. Bu yüzden İİT, Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin etkisiyle şekillenen uluslararası toplumun benimsediği çatışmaların çözümü ve yönetilmesi geleneğini kabul ettiği gibi, İslami kural ve kurumlara da atıfta bulunabilecek ya da onların etkisiyle hareket edebilecektir. Bu bağlamda İİT'yi yönlendirmesi beklenen İslami kural, Kur'an'ın Hucurat suresindeki 9 ve 10. âyetlerde ifadesini bulmuştur: “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa – Allah'ın emrine dönünceye kadar – haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever. Müminler ancak kardeşirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.” Müslüman topluluklar arasındaki çatışmaların durdurulması, haksız olanın

⁶ Muhittin Ataman ve Ayşe Nur Gökşen, “Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı”, *Analiz*, S. 74, Ocak 2014, s. 10.

cezalandırılması ve anlaşmazlıkların adaletle çözüme bağlanması şeklinde Kur'an'da yer alan bu talimatların kendisini İslami bir örgüt olarak gören İİT açısından belli bir ağırlığa sahip olması beklenmektedir.

İİT'nin Şartı, İslami ilkeleri destekleyecek şekilde Birleşmiş Milletler'in ilkelerine ve yapılarına bağlılığı öngörmektedir. Buna göre üye devletler anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözümlenmek ve böylece barış ve güvenliği korumak için diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerle işbirliği yaparak arabuluculuk, hakemlik, uzlaşma ve adli çözüm gibi araçlara başvuracaklardır.⁷ İİT'nin Aralık 2005'te yayınlanan 10 Yıllık Eylem Planında da çatışmaların çözümü konusunda net taahhütler ortaya konmuştur: "Üye ülkelerde ve Müslüman toplulukları ilgilendiren çatışma durumlarında çatışmaların önlenmesi, güven inşa edilmesi, barışı koruma, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası rehabilitasyon konularında İİT'nin rolünün güçlendirilmesi". "Çatışmaların önlenmesi, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrasında barışın inşa edilmesi bağlamında üye devletlerin haklarını ve çıkarlarını korumak için üye devletler arasında ve İİT ile uluslararası ve bölgesel örgütler arasında işbirliğinin güçlendirilmesi".⁸ Bu görevleri gerçekleştirme bağlamında İİT'ye bağlı Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu (İslami değerlerle uyum içerisinde evrensel olarak kabul görmüş insan hakları içinde yer alan sivil, siyasi, sosyal ve ekonomik hakları geliştirmekle görevlidir)⁹ ile Uluslararası İslam Adalet Divanı önemli kurumlar olarak öne çıkmaktadır.

3. İİT'nin Müslüman Azınlıklarla İlgilenmesi

İslami dayanışmayı vurgulayan, insan hakları konusunda BM çerçevesinde geliştirilen bütün ilkeleri kabul eden ve kendisini çatışmaların çözümüne hasreden İİT, doğal olarak değişik ülkelerdeki Müslüman azınlıkların durumlarıyla ilgilenmiş ve bu konuda adımlar atmıştır. İİT'nin Müslüman azınlıklar konusunda benimsediği yöntem şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak örgüt Müslüman azınlıklarla bağlantı kanallarını açık tutarak onların durumlarını ve ihtiyaçlarını öğrenmeye çalışmakta, onlara her türlü destek ve tavsiyede bulunmakta ve onların İİT üyesi ülkelerle ilişki kurmalarına yardımcı olmaktadır. İkinci olarak İİT, Müslüman azınlık barındıran ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne tam saygı göstererek

⁷ <http://www1.oic-oci.org/english/charter/OIC%20Charter-new-en.pdf>, accessed: 05.03.2018; Elizabeth H. Prodromou, "The OIC and Conflict Resolution", https://www.globalgovernancewatch.org/library/doclib/20140815_OICMemo5.pdf, August 2014, p. 2, accessed: 05.03.2018.

⁸ http://www.oic-iphrc.org/en/data/docs/legal_instruments/OIC%20Instruments/TYPOA-%20AEFV/TYPOA-EV.pdf, accessed: 05.03.2018.

⁹ Prodromou, *ibid*, p. 1.

yapıcı görüşme ve diplomatik diyalog yoluyla Müslüman azınlıkların haklarının korunması için o ülkelerle ilişkileri geliştirmekte ve onlarla doğrudan temas halinde olmaktadır. Üçüncü olarak İİT, Müslüman azınlıklara ülkeleriyle kurdukları diyalogda yardımcı olmakta ve İslami kurum ve kuruluşları da devreye sokarak onların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır.¹⁰

Başlangıçta devletlerin içişlerine ve egemenliklerine müdahalede bulunmamak için Müslüman azınlıkların durumuyla ilgilenme konusunda çekingen davranan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), dünya genelinde bu azınlıkların durumlarında görülen ciddi kötüleşmelerden dolayı kaygılarını dile getirmek zorunda kalmış ve birçok kere doğrudan ilgili ülkeleri suçlama yoluna gitmiştir. İKÖ genel olarak Filipinler, Tayland, Hindistan, Bulgaristan ve Myanmar'daki Müslümanların durumlarıyla ilgili olarak değişik şekillerde girişimlerde bulunmuş, fakat Çin ve Rusya gibi büyük devletlerin Müslümanlarıyla ilgili tartışmalar gerçekleştirmemiştir.

İKÖ'nün Müslüman azınlıklarla ilgilenmesi konusunu örgütün dışişleri bakanları toplantılarına bakarak takip etmek mümkündür. İlk defa 1972 Cidde toplantısında Güney Filipinler'deki Müslümanların durumlarıyla ilgili bir rapor görüşülmüş, üye olmayan devletlerdeki Müslümanlarla ilgili istatistiki veriler toplanması kararlaştırılmış, bazı ülkelerde Müslüman azınlıkların siyasi ve dini haklarını kullanamadıkları vurgulanmış ve Müslüman azınlık içeren ülkelere Müslümanların haklarına saygı gösterilmesi çağrısında bulunulmuştur.¹¹ 1973 Bingazi toplantısında Güney Filipin ve Burma Müslümanlarının sıkıntılarının azaltılması için neler yapılabileceği tartışılmış, bu arada Filipinler ve Burma'dan birer Müslüman grubun örgütte gözlemci statüsü elde etme talebi egemenliğe aykırılık teşkil edeceği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. 1975 Cidde toplantısında İKÖ Genel Sekreterine dünya genelinde Müslüman azınlıkların ve halkların durumuyla ilgili kapsamlı bir çalışma yapması görevi verilmiş, ortaya çıkan raporda bazı ülkelerdeki Müslümanların durumlarının kabul edilemez derecede kötü olduğu belirtilmiştir. 1977 Tripoli toplantısında bazı ülkelerdeki Müslümanların durumlarına yönelik kaygılar dile getirilmiş, Genel Sekreterden tekrar kapsamlı bir çalışma yapması istenmiş ve bazı ülkelere Müslüman azınlıkların meşru haklarına tam saygı göstermeleri çağrısında bulunulmuştur. 1978 Dakar toplantısında Genel

¹⁰ Paoyee Waesahmae, *The Organization of the Islamic Cooperation and the Conflict in Southern Thailand*, Unpublished Master's Thesis, Victoria University of Wellington, 2012, p. 17.

¹¹ Ibid, p. 18.

Sekreterliğe bağlı Müslüman Azınlıklar Bölümünün kurulması kararlaştırılırken 1980 İslamabad toplantısında Müslüman azınlıkların durumuyla ilgili öneri ve tavsiyeler oluşturmakla görevli bir bakanlar komitesi kurulmuştur. Sonraki iki toplantıda Genel Sekreterden komitenin önerilerinin uygulanmasıyla ilgili rapor hazırlaması istenmiş ve kendisine Müslüman azınlıkların durumunu dünya kamuoyuna duyurmak üzere seminer ve sempozyumlar düzenlemesi görevi verilmiştir. 1987’de Kuveyt’teki İslam Zirvesinde İKÖ’nün Müslüman toplulukların korunması sorumluluğunu üstlenmesini öngören ve ilgili devletlere Müslüman ülkelerle ilişkilerini tehlikeye atmak istemiyorlarsa Müslüman azınlıklara bütün meşru haklarını tanımaları çağrısında bulunan bir karar kabul edilmiştir.¹²

4. İİT’nin Kurumsal Yapısı ve Çatışmaların Çözümü

İslam Konferansı Örgütü Kudüs’teki Al-Aksa camisinin yakılması girişimine bir tepki olarak 25 Eylül 1969’da Rabat’ta bir araya gelen 25 İslam ülkesinin aldığı kararla kurulmuştur. Yeni adıyla İslam İşbirliği Teşkilatı, 57 üye devletiyle dünyanın Birleşmiş Milletler’den sonra en büyük örgütü olup aynı zamanda dünyanın dini temelde oluşturulmuş tek devletler arası örgütü olma hüviyetine de sahiptir. Dünya üzerinde Müslümanların sesi olma, Müslümanların çıkarlarını koruma ve Müslümanların güvenliğini sağlama iddiasındadır ve bu şekilde dünya barışına ve güvenliğine hizmet ettiğini düşünmektedir. İİT’nin 5 gözlemci devleti olduğu gibi Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi, Arap Ligi, Afrika Birliği ve Ekonomik İşbirliği Örgütü de örgütte gözlemci statüsüne sahiptir. Üyeleri dikkate alındığında dört kıtaya yayılmış olan örgüt, dünya yüzölçümünün altıda birini, dünya nüfusunun beşte birini (1,5 milyar), dünya enerji kaynaklarının yüzde 70’ini, hammaddelerin yüzde 40’ını ve dünya GSMH’sinin yüzde 5’ini (7 trilyon dolar) temsil etmektedir.¹³

İİT’nin temel organları şunlardır: İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Yürütme Komitesi, Uluslararası İslam Adalet Divanı, İnsan Hakları Bağımsız Daimi Komisyonu, Daimi Temsilciler Komitesi, Genel Sekreterlik. Örgütün yardımcı organları şunlardır: İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC); İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA); İslam Teknoloji Üniversitesi (IUT); İslam Ticareti Geliştirme Merkezi (ICDT); Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi (IIFA); İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı (ISF). Örgütün

¹² Sa’ad S. Khan, “The Organization of the Islamic Conference (OIC) and Muslim Minorities”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 22, No. 2, (2002), pp. 352-353.

¹³ Qadir and Rehman, *ibid*, p. 368.

daimi komiteleri şunlardır: Kudüs Komitesi, Enformasyon ve Kültürel İşler Daimi Komitesi (COMIAC), Ekonomik ve Ticaret İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK, COMCEC) ve Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi (COMSTECH). Örgütün uzmanlık kuruluşları şunlardır: İslam Kalkınma Bankası (İKB, IDB); İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ISESCO); İslam Yayın Birliği (IBU); Uluslararası İslam Haber Ajansı (IINA); İslam Uluslararası Kızılay Komitesi (ICIC); ve Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Örgütü (STIO). İİT bünyesinde üyeliği gönüllü olan ve üye ülkelerin kurum ve kuruluşlarına açık olan 18 Bağlı Kuruluş faaliyet göstermektedir.¹⁴

Örgütün en üst karar alma organı devlet ve hükümet başkanlarının toplantısı olan İslam Zirvesi olup yılda bir defa toplanan Dışişleri Bakanları Konseyi de yürütme görevini görmektedir. Devletler arası bir yapıya sahip olan örgütün üyesi olan devletler egemenliklerine düşkün oldukları için ve çok farklı görüş ve çıkarlara sahip oldukları için belli bir konuda karar almaları ve aldıkları kararı uygulamaları oldukça zor olmaktadır. Dışişleri Bakanları Konseyi'nin sık toplanmaması yürütme alanındaki temel zafiyeti oluşturduğu için 2005 reformlarıyla Yürütme Komitesi oluşturularak karar verme mekanizmaları daha etkin hale getirilmek ve örgütün arabuluculuk yeteneği güçlendirilmek istenmiştir.¹⁵ Haziran 2011'de "İnsan Hakları Bağımsız Daimi Komisyonu'nun kurulması, spesifik olarak çatışmaların çözümü alanında etkinliği artırmak için atılmış önemli bir adımdır. Diğer taraftan başka konularla birlikte çatışmaların çözümü konusunda örgütün uygulayıcı mekanizmalarının olmadığı söylenebilir. Örgütün Birleşmiş Milletler gibi askeri müdahale kararı alma yetkisi bulunmamaktadır; boykot ya da ambargo gibi ekonomik yaptırım kararları alıp uygulama yoluna gitmemektedir. Karar almada ya da uygulamada kendisine destek sağlayacak ve arkasında duracak dost ittifaklar, büyük kapsamlı ekonomik kuruluşlar ya da güçlü devletler bulunmamaktadır.¹⁶

Çatışmaların çözümü konusunda örgütün karşılaştığı en önemli sıkıntılardan bir tanesi bu boyutunun kurumsal ve sistematik hale getirilmemiş olmasıdır. Çatışmaların çözümü bağlamında İİT çatışma bölgelerine keşif heyetleri göndermekte, uluslararası diplomatik görüşmelere katılmakta,

¹⁴ <https://www.oic-oci.org/home/?lan=en>; accessed: 05.03.2018.

¹⁵ İbrahim Sharqieh, "Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts?", *Peace and Conflict Studies*, Vol. 19, No. 2, (2012), p. 231.

¹⁶ Ataman ve Gökşen, age, s. 20; Gökhan Bacık, "The Genesis, History, and Functioning of the Organization of Islamic Cooperation (OIC): A Formal-Institutional Analysis", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 31, No. 4, December 2011, pp. 607-608.

çatışmaların tarafı olan Müslüman grupları temsil etmekte, çatışma durumlarıyla ilgili olarak özel temsilci atamakta ya da temas grubu oluşturmakta, kamuoyuna açıklamalarda bulunmakta, insani yardım faaliyetleri gerçekleştirmekte, Müslümanları ilgilendiren çatışmaları uluslararası örgütlere taşımakta, uluslararası örgütlerde çatışmalarla ilgili tartışmalarda blok oy kullanmakta, çatışmaların taraflarına arabuluculuk hizmeti sunmakta ve üye devletler aracılığıyla uluslararası ve/veya bölgesel barışı koruma güçlerine destek vermektedir.¹⁷ İİT'nin çatışmaların çözümü faaliyetlerini yöneten tek bir organı bulunmamaktadır. Örgütün bu tür faaliyetlerini gerçekleştirirken sorumluluk üstlenen temel organı Dışişleri Bakanları Konseyidir. Konsey faaliyetlerinde İnsani Örgütler Konseyi (acil insani durumlara cevap vermede üye devletlerin insani yardım kuruluşlarının devreye sokulması), İslam Uluslararası Kızılay Topluluğu (insani ve tıbbi yardımların gerçekleştirilmesi) ve İslam Kalkınma Bankası'ndan (finansal araçlarla ekonomik kalkınmaya ve sosyal ilerlemeye yardımcı olunması) destek almaktadır.¹⁸

Daha önce 'ad hoc' şekilde Müslümanları ilgilendiren çatışmalarda roller üstlenen İKÖ, 2000'lerin ortasından itibaren dünyadaki genel eğilime uyarak çatışmaların çözümü konusuna daha profesyonel şekilde yaklaşmaya çalışmış, en azından bu alanı önemseydiğini gösterir davranışlar sergileme gayreti içerisinde olmuştur. Bu çerçevede üç önceliğin öne çıktığı söylenebilir: (1) çatışmaların çözümü çabalarında kapasite ve etkinliği artırma; (2) kendi kendini finanse eden bağımsız çatışmaların çözümü mekanizmaları oluşturma ve (3) dünya İslam toplumunun (ümmetin) çıkarları açısından hayati önem taşıyan çatışmalarla sürekli şekilde ilgilenme.¹⁹

Örgütün çatışmaların çözümü boyutunu güçlendirmek üzere Genel Sekreter Ekmeleddin İhsanoğlu 2004 yılında Şam'da bir beyin fırtınası toplantısı düzenlemiştir. Toplantının hedefi Müslüman dünyada görülen çok sayıda çatışmalarla ilgilenmek üzere örgütün yapılarının geliştirilmesi, çatışmaların çözümü mekanizmalarının güçlendirilmesi ve geleceğe dönük barışı koruma kapasitelerinin oluşturulması için öneriler üretmektir.²⁰ Örgütün 2005'te Mekke'de gerçekleştirilen Üçüncü Olağanüstü Zirve Toplantısında 10 Yıllık Eylem Planı benimsenirken planın önemli unsurlarından biri olarak çatışmaların çözümü konusu öne çıkarılmıştır. Planda

¹⁷ Prodromou, *ibid*, pp. 3-4.

¹⁸ *Ibid*, p. 2.

¹⁹ *Ibid*, p. 3.

²⁰ *Ibid*.

örgütün başka uluslararası ve bölgesel örgütlerle işbirliğini geliştirerek çatışmaların önlenmesi, barışı koruma, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası barışı inşa etme konularında daha fazla rol üstlenmesi ve rolünü güçlendirmesi öngörülmüştür.²¹ Ayrıca planda Müslümanları ilgilendiren çatışmalara daha etkin tepki verebilmek için üye devletler arasında birlik ve dayanışmanın güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur ki örgüt üyelerinin egemenliğe verdiği önem dikkate alındığında o dönemde bu hedefin ifade edilmesi belli bir eğilimi ortaya koymuştur.²² 2006 yılında İKÖ dışişleri bakanları çatışmaların çözümü çerçevesinde yorumlanabilecek bir tutum olarak Arap, İslam ve Avrupa da dâhil olmak üzere değişik kültürler ve uygarlıklar arasında diyalogun ve işbirliğinin güçlendirilmesine ve İslam'ın kültürel çeşitlilikle ilgili görüşünün öne çıkarılmasına vurgu yapmıştır.²³ 11 Eylül saldırıları sonrasında ismini ve misyonunu değiştirerek yeni bir döneme giren İİT, arabuluculuk faaliyetlerine daha bir ağırlık vermiştir.

Örgütün arabuluculuk faaliyetlerin geliştirilmesinde 2005-2013 yılları arasında Genel Sekreter olarak görev yapmış olan Ekmeleddin İhsanoğlu'nun özel bir rolü olmuştur. On Yıllık Eylem Planı doğrultusunda hareket eden İhsanoğlu, değişik çatışmalarda taraflar arasında arabuluculuk yapmış; Somali, Sudan, Irak, Keşmir, Güney Filipinler ve Tayland gibi ülkelerdeki çatışmalara çözüm bulunması için özel temsilciler atamış; barış ve güvenliği güçlendirme adına İKÖ üyesi olmayan önemli ülkelere ve uluslararası ve bölgesel örgütlerin merkezlerine ziyaretlerde bulunmuş ve çözüm yollarını görüşmek üzere İKÖ üyesi olmayan devletlerin ve başka uluslararası ve bölgesel örgütlerin temsilcilerini kabul etmiştir.²⁴

İİT'nin arabuluculuk yeteneği üye devletler ve uluslararası toplum tarafından önemli oranda kabul görmüş durumdadır. Suriye çatışmasında ortak misyonlar gerçekleştirilmesi örneğinde görüldüğü gibi Birleşmiş Milletler'le çatışmaların çözümü konusunda yakın işbirliği gerçekleştirilmektedir. Arap Birliği ve Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütlerle de işbirliği içerisinde. Diğer taraftan diğer örgütlerden bağımsız bir şekilde arabuluculuk faaliyetleriyle meşgul olmakta, bağımsız görüş ve tutumlarını ortaya koymaktadır. Birçok çatışmada örgüt yeterli ve kararlı tutum takınmayan

²¹ Tariq Ali Bakhit Salah, "The Role of the OIC in Mediation and Facilitation: Challenges and Successes", *The OIC Journal*, Issue 16, January-March 2011, p. 19.

²² Alpaslan Özerdem, "The Contribution of the Organisation of the Islamic Conference to the Peace Process in Mindanao", *Civil Wars*, Vol. 14, No. 3, September 2012, p. 395.

²³ Prodromou, *ibid*, p. 3.

²⁴ Salah, *ibid*, p. 19.

BM Güvenlik Konseyi'ni eleştirmiştir.²⁵ Üye devletler arasında ciddi rekabetler olmasına rağmen örgüt birçok çatışmada ortak tutum takınabilmekte ve BM gibi örgütlerde aynı yönde oy kullanabilmektedir. Çatışmaların kökenleriyle mücadele edilmesi bağlamında örgütün oluşturduğu Üye Devletlerde Fakirliğin Azaltılması Özel Fonu faaliyet göstermektedir. Örgüt, üye devletlerde çatışma sonrası yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde BM'nin Barış İnşa Etme Komisyonu ile işbirliği içinde hareket etmektedir.²⁶

Ancak örgütün yukarıda bahsedilen çatışmaların çözümü ve arabuluculuk konusunda attığı adımların etkinlik ve verimliliği sağladığını söylemek zordur. Hâlâ örgüt içerisinde bağımsız bir arabuluculuk biriminin olmaması ve arabuluculukla ilgili kural, süreç ve standartların oluşturulmamış olması bir eksiklik olarak varlığını devam ettirmektedir. Tarihinde başarılı arabuluculuk ve çatışmaların çözümü faaliyetleri gerçekleştirmiş olan İİT'nin bu boyutunu daha da güçlendirebilmesi için bu faaliyetlerini sürdürülebilir, sistematik ve kurumsal hale getirmesi önem taşımaktadır.²⁷ Örgüt 'ad hoc' (geçici) ve tepkisel nitelikli çabalar ortaya koyma yerine arabuluculuk, diplomatik görüşmeler, keşif heyeti, acil insani yardım, kalkınma yardımı ve yeniden yapılandırma yardımı gibi operasyonel unsurları daha düzenli ve devamlı hale getirilebilirse ve bunların uygulamaya konması için kural ve işleyişi önceden belli etkin mekanizmalar geliştirebilirse çabalarının başarı getirme olasılığı artacaktır.²⁸ Bu anlamda özellikle arabuluculuğun kurumsallaştırılması ve somut bir mekanizma haline dönüştürülmesi önemlidir. Bunun için de güçlü fonlarla desteklenen, iyi eğitim almış yeterli sayıda personelin görev aldığı profesyonel ve bağımsız bir arabuluculuk biriminin (örneğin Çatışmaların Analizi ve Çözümü Merkezinin) oluşturulması önemli bir adım olacaktır.²⁹ Üye devletlerden beklenen, böyle bir birime siyasi iradeleriyle ve yeterli fon sağlayarak destek olmaktır. Örgüt içinde oluşturulacak bir protokolle arabuluculuk birimi doğrudan Genel Sekretere bağlanabilir ve çatışmalar sırasında gereksiz bürokrasinin aşılacak bilgilerin toplanması ve gerekli adımların atılması bağlamında birimin işleyişiyle ilgili kurallar ve süreçler net şekilde tanımlanabilir. Söz konusu birim başka uluslararası kurumlarla ve önde gelen düşünce kuruluşlarıyla

²⁵ Victor Luis Gutiérrez Castillo, "The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society", *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, No. 27, (2014), p. 19.

²⁶ Salah, *ibid*, p. 19.

²⁷ Sharqieh, *ibid*, pp. 231-232.

²⁸ Prodromou, *ibid*, p. 4.

²⁹ Qadir and Rehman, *ibid*, p. 377.

yakın temas ve eşgüdüm içerisinde olabilir. Hatta İİT'nin aldığı kararları uygulamak üzere üye devletlerin gönüllülük temelinde katılacakları ortak müdahale gücü oluşturulması bile düşünülebilir. Uluslararası İslam Adalet Divanı'nın kapsamının genişletilerek ve bağlayıcı gücünün artırılarak Müslümanlar arasındaki çatışmalarda yoğun şekilde devreye sokulması, İİT'nin uygulamaya dönük çatışmaların çözümü mekanizmalarının güçlendirilmesi bakımından düşünülebilecek diğer bir önlemdir.

5. İİT'nin Çatışmaların Çözümü Alanındaki Olumlu Unsurları

5.1. Başka Kuruluşlarla İşbirliği

İİT, üyelik sayısı bakımından Birleşmiş Milletlerden sonra dünyanın ikinci büyük örgütüdür. 57 devleti temsil eden ve bünyesinde başka devletlere ve önemli uluslararası örgütlere gözlemcilik veren İİT, çatışmaların çözümü konusunda adımlar atmaya kalktığında başka uluslararası aktörler tarafından ciddiye alınmaktadır. Bu çerçevede örgütün başka uluslararası örgütlerle yaptığı işbirliği çatışmaların çözümü çabalarında ciddi ağırlık taşımaktadır. İİT üyesi ülkeler Müslümanları ilgilendiren önemli sorunlarda BM'de blok oy kullanma eğilimi taşımaktadır. Bunun yanında örgütün BM'yle kurumsal ilişkisi de mevcuttur. İİT, 10 Ekim 1975'te 3369 sayılı kararla BM'nin gözlemci üyesi olarak kabul edilmiştir. İİT'nin BM nezdinde hem New York'ta hem de Cenevre'de Daimi Gözlemcilik Ofisleri bulunmaktadır. Aralık 2006'da BM Genel Kurulu BM ile İİT arasında daha fazla işbirliği yapılmasını desteklemeye yönelik bir karar geçirmiştir. Bu kararda İİT Genel Sekreterinin, üye devletleri ya da Müslüman toplulukları ilgilendiren çatışma durumlarında örgütün çatışmaların önlenmesi, güven inşa edilmesi, barışı koruma, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası rehabilitasyonda daha fazla rol sahibi olmasına yönelik çabaları memnuniyetle karşılanmıştır.³⁰ 12 Şubat 2007 tarih ve 61/49 sayılı, 26 Şubat 2009 tarih ve 63/114 sayılı ve 5 Nisan 2011 tarih ve 65/140 sayılı kararların gösterdiği gibi iki örgüt en üst düzeyde bir araya gelmişler, uzmanlık kuruluşlarını içerecek şekilde temaslarını genişletmişler ve uluslararası barış ve güvenliği güçlendirmek, self-determinasyon hakkına destek vermek ve temel insan haklarını geliştirmek için aralarında işbirliği yapmayı taahhüt etmişlerdir.³¹

İİT, BM dışında başka örgüt ve devletlerle kurumsal ilişkilerini geliştirerek hem uluslararası alandaki görünürlüğünü artırmış hem de

³⁰ Sharqieh, ibid, p. 228.

³¹ Castillo, ibid, p. 16.

çatışmaların çözümü bağlamındaki yetkinliğini geliştirmiştir. 2013 yılı ortasında İİT Brüksel’de Avrupa Birliği nezdinde bir Daimi Temsilcilik Misyonu kurmuştur. Bu gelişmeden daha önce İİT, Temmuz 2009’da Ni-ger’in başkenti Niamey’de İnsani Yardım ve Kalkınma Bürosu ve 2011’de Somali’nin başkenti Mogadişu’da bir İnsani Yardım Ofisi açmıştır. Dünyanın önde gelen ülkelerinden Rusya’ya örgütte gözlemcilik statüsü verilmiştir. Amerikan Başkanının 2010 yılında atadığı İİT özel temsilcisi aracılığıyla bu ülkeyle olan temaslar yoğunlaştırılmıştır. Çin ve İngiltere ile karşılıklı resmi görüşmeler gerçekleştirilerek ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.³² İİT 2011 yılında Afrika Birliği örgütü ile işbirliği anlaşması imzalamıştır.³³ İİT, BM ve AB gibi kuruluşlar tarafından ortaya atılan “Medeniyetler Arası Diyalog” ve “Doğu-Batı Diyalogu” gibi büyük çaplı projelere destek vermiştir.

İİT’nin başka örgüt ve devletlerle kurduğu kurumsal işbirliği, uygun mekanizmaların devreye sokulmasıyla çatışmaların çözümünde ciddi katkı sağlama potansiyelini gündeme getirmektedir. İşbirliği çerçevesinde kritik bilgilerin taraflar arasında paylaşılması, çatışmalarla ilgili resmi görüşme ve temasların gerçekleştirilmesi, çatışmaların çözümü çabalarını engelleyici değil tamamlayıcı olacak şekilde koordinasyon sağlanması, değişim programlarının uygulamaya konması, kısa süreli görevlendirilmeler yapılması, ortak burslar verilmesi ve konferans benzeri aktiviteler yapılması çatışmaların çözümünde ciddi katkılar sağlayabilecektir.³⁴ Gine, Moritanya ve Somali’de uluslararası temas gruplarının kurulması ve Darfur’da BM ve Afrika Birliği’nin birlikte hareket etmesi gibi örneklerde görüldüğü üzere değişik aktörlerin güç ve yeteneklerinin bir araya getirilmesi, çatışmaların ele alınmasında etkili olabilmektedir. Bu çerçevede İİT’nin diğer kuruluşlarla çabalarını ve yeteneklerini birleştirmesi ve BM gibi örgütlerle kurumsal bağlantılar kurarak eğitim, kurum oluşturma, bilgi ve tecrübe paylaşımı ve lojistik destek gibi konularda işbirliği yapması olumlu sonuçlar doğurabilecektir.³⁵

5.2. Tarafsız Konumu

İİT, kendini tarafsız ve bağlantısız bir örgüt olarak görmektedir. Herhangi bir uluslararası politika yapılanmasını, ideolojiyi ve ideolojik gruplaşmayı, siyasi ve askeri nitelikli herhangi bir devletler koalisyonunu

³² Ataman ve Gökşen, age, s. 19.

³³ Bacık, ibid, p. 595.

³⁴ Sharqieh, ibid, p. 232.

³⁵ Salah, ibid, p. 21.

desteklememektedir. Çatışmalar karşısında genelde takındığı tutum, taraflardan herhangi birini destekliyor izlenimi vermekten kaçınmaktır. Müslümanların ciddi zarar gördüğü çatışmalarda bile İİT, karşı tarafa egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve rejimine saygı duyduğu konusunda güvence vermektedir. Uluslararası toplum da genel olarak İİT'nin çatışmaların çözümü konusundaki girişimlerine olumlu bakmaktadır. Bu konuda örgütün belli bir saygının konuma eriştiği söylenebilir. Sonuç olarak etkin ve başarılı bir arabuluculuğun temel şartlarından birinin tarafsızlık olduğu düşünüldüğünde İİT'nin bu bakımdan önemli bir avantaja sahip olduğu düşünülebilir.

5.3. Kültürel Yetkinliği ve Moral Gücü

57 ülkeyi bünyesinde üye olarak barındıran İİT, İslam bağlantısından dolayı bu üye devletlerin gözünde ve başka ülkelerde yaşayan Müslüman toplulukların gözünde belli bir saygınlığa ve kabul edilirlığe sahiptir. Müslüman bireyler, gruplar, uluslar, halklar ve topluluklar için İİT Müslüman birliğini temsil etmektedir. Müslümanların beklentisi bu birliğin kendilerinin çıkarları ve iyiliği için çaba göstermesidir. Örgütten tersi yönde davranışlar beklenmemektedir. Örgüt pasif kalabilir, etkinliği düşük düzeyde kalabilir, fakat asla bilinçli bir şekilde Müslümanların aleyhine hareket etmez. Diğer taraftan İİT, kültürel ve dini çerçevede Müslüman toplulukların düşünce şekillerini, hassasiyetlerini, kültürlerini, inançlarını, dillerini ve benzeri özelliklerini daha yakından bilmekte ve ona göre davranışlar sergileyebilmektedir. Başka örgüt ve kurumların Müslümanları aynı derecede anlaması ve aynı derecede onlardan kabul görmesi mümkün değildir.

Bu çerçevede Müslümanların taraf olduğu çatışmalarda çözüm önerisi üretebilecek ve uygulatabilecek aktörlerin başında İİT gelmektedir. Müslümanları ilgilendiren temel sorunlarda ve çatışmalarda örgüt bilgi deposu niteliğindedir. Sorunların değişik yönleriyle ilgili en doğru bilgi ve değerlendirmeler örgüt bünyesinde mevcuttur. Ayrıca İİT, çatışmalara dahil olan Müslümanların dillerini konuşan, dinlerine mensup olan ve kültürlerinin parçası olan uzmanlara sahip olduğu için taraflarca kolayca kabul gören arabulucu ve görüşmeci atayabilmektedir. Müslümanların yaşadıkları yerler İİT'nin arka bahçesi niteliğinde olduğu için örgüt aşırı derecede aşına olduğu bu bölgelerde çatışmaları durdurmak, çatışmaların kökenlerine yönelik tedbirler almak ve çatışma sonrası yeniden yapılanma faaliyetleri gerçekleştirmek üzere kendisine ve hedef ülkeye mensup görevliler ve yetkililer atayabilecek durumdadır. İİT, ayrıca Müslüman ülkelerdeki ve toplumlardaki yerel liderleri, kabile şeflerini, önde gelen din adamlarını, kamuoyu önderlerini, akademisyenleri ve sivil toplum liderlerini etkileyebilir ve çatışmaların çözümü ve arabuluculuk

faaliyetlerinde onlardan faydalanabilir. Birçok durumda İİT, hiçbir grup, kurum ve aktörün ulaşamadığı bölgelere ve insanlara ulaşabilmekte ve başkalarının etkin olamadığı yerlerde faaliyet gösterebilmektedir. Bu anlamda başta Batı olmak üzere dünya aktörlerine hiçbir şekilde güvenmeyen İslami radikal grupların kendi bölgelerine İİT'nin girmesine ve çatışmaların çözümü ve acil yardım bağlamında faaliyet göstermesine izin verdiğine dikkat çekmek gerekir.³⁶

İİT'nin moral gücü olarak değerlendirilebilecek diğer olumlu bir yönü BM gibi diğer uluslararası örgütlerden farklı olarak tarafları ya da suçlu tarafı dize getirmek üzere askeri müdahale seçeneğinin bulunmaması ve taraflara herhangi bir çözümü empoze etme yoluna gitmemesidir. İİT devrede olduğunda taraflar bilmektedirler ki kendilerine yönelik herhangi bir zorlama ya da müdahale olmayacak, belli bir çözüm kendilerine dayatılmaya çalışılmayacaktır. Sopa-havuç diplomasisinde İİT yalnızca havuç kısmına sahiptir, taraflara belli kolaylaştırıcılar sunmaktadır; sopa kısmında ise moral gücünü kullanarak tarafları ikna etmeye çalışmaktadır. İİT'nin bu yönünün çeşitli avantajlar sunduğu söylenebilir. Birincisi, BM gibi başka bir örgütün zorlayıcı gücünün devrede olduğu bir durumda İİT'nin moral gücü tamamlayıcı bir rol oynayabilir; zaten baskı altında olan taraflara prestijlerini kurtarıcı bir çıkış yolu sunabilir. İkincisi, İİT'nin zorlayıcı yönü bulunmayan gönüllülük temelindeki yaklaşımı çatışan tarafların daha olumlu tepki vermesini sağlayabilir. İİT'nin yaklaşımında nihai çözümü kendilerinin üreteceğini ve kendilerine çıkarlarına ters düşecek bir zorlamada bulunulmayacağını bilen taraflar görüşmeleri ciddiye alabilirler ve kalıcı bir çözüm üretebilirler. Birçok durumda taraflar uzlaşma eğilimi taşısa bile kendilerine yönelik zorlayıcı tedbirler alınmasına tepki olarak sert tutum takınabilmektedirler. Üçüncüsü dini ve kültürel yönü ağır basan İİT, moral ve ahlaki çerçevede bazı davranışları yerdiğinde ve bazılarını övdüğünde bu, taraflar üzerinde manevi baskı oluşturabilir ve onları moral yönü ağır basan bir kurumun yermesinden kaçınmak için daha yapıcı davranış sergilemeye teşvik edebilir.³⁷

6. İİT'nin Çatışmaların Çözümü Alanındaki Olumsuz Yönleri

6.1. Dini Boyutun Ağırlıklı Olması

Klasik uluslararası örgütler ulus-devletler tarafından kurulur ve genelde coğrafi temele sahiptir. Bazıları belli konu alanlarına odaklanmış olsa

³⁶ Sharqieh, ibid, pp. 227, 234.

³⁷ Sharqieh, ibid, p. 228.

da hepsinde ulus-devletin egemenliği, sınırları ve rejimi dokunulmaz unsurlar olarak kabul görmektedir. Başka bir deyişle devletler uluslararası bir örgüte katılarak kendi rejim ve egemenliklerinden taviz vermezler ve kendilerini belli bir ideolojiye hasretmezler. Bu çerçevede İİT, farklı bir örgüt olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse dini temelli tek uluslararası örgüttür. Bir anlamda örgütün temelleri on dört asır önce atılmış ve felsefesini Kur'an'dan almıştır. Örgütün Şartı'na bakıldığında baştan sona hâkim olan unsur İslamiyet'tir. İslam, örgüt açısından tek ortak payda ve tek kimlik ve bütünleşme kaynağıdır.³⁸ Üye devletler halkının çoğunluğu Müslüman olan, dolayısıyla Müslüman ülke ya da İslam ülkesi olarak bilinen devletlerdir. "İslami dayanışma," değişik şekillerde yorumlanabilecek olsa da Şart'ta temel hedef olarak ortaya konmuştur. Yine Şart'ta Ümmetin birliğine ve çıkarlarına öncelik verilmiştir; Müslüman İslam'a koşulsuz şekilde inanan kişi olarak tanımlanmış ve "Şeriat"ın ilkelelerine göre yaşayan Müslümanlara karşı sorumluluk vurgulanmıştır.³⁹ 1990 yılında ilan edilen örgütün Kahire İnsan Hakları Deklarasyonu⁴⁰ İİT'nin insan haklarını İslam çerçevesinde ele aldığını göstermektedir. Buna göre Müslüman azınlıkların haklarının sağlanması ve korunması İslami ilkeler çerçevesinde düşünülmektedir. Deklarasyonda Şeriat kelimesi 15 defa geçerken Deklarasyonun herhangi bir maddesinin açıklanması ve açıklığa kavuşturulması bakımından tek kaynağın İslam Şeriatı olduğu belirtilmiştir.

Başka alanlarda olduğu gibi uluslararası hukuk ve insan hakları alanlarında da ortaya çıkmış ve yerleşmiş olan uluslararası normlar, uygulamalar ve yapılar İİT'nin yukarıda belirttiğimiz özellikleriyle zıtlık oluşturmaktadır. İİT'nin Şartı'na bakarak değerlendirme yapıldığında örgüt mevcut modern uluslararası sistemin ve devlet sisteminin antitezi gibidir. Diğer taraftan örgütün üyesi olan devletlerin mevcut uluslararası sistemin ilkelere, kurumları ve uygulamalarına kendilerini bağlı hissetmeleri bir tezat olarak ortaya çıkmaktadır. Örgütün ruhu ve eğilimi dine dayanarak hareket etmeyi öngörürken birçoğu laik yönetime sahip olan üye ulus-devletler egemenlik gibi temel uluslararası ilkeleri önemsemekte ve çıkarları çerçevesinde hareket etmeyi tercih etmektedirler. Genel iç ve dış politikalarında dinden çok siyasi gerçeklikler ve ulusal çıkarlar çerçevesinde hareket etmeyi tercih eden ve milliyetçilik gibi devleti öne çıkaran akımların etkisi altında kalan üye devletler, İİT'nin öne çıkardığı ümmetin çıkarları ve da-

³⁸ Castillo, *ibid*, p. 6.

³⁹ Prodromou, *ibid*, p. 5.

⁴⁰ <http://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/FMRpdfs/Human-Rights/cairo.pdf>; accessed: 05.03.2018.

yanışması mitine bağılı kalmamaktadır. Neredeyse ümmet ve ulus-devletin karşı karşıya geldiğı her durumda baskın çıkan ulus-devlet olmaktadır.⁴¹

Yukarıda belirtilen hususların İİT'nin çatışmaların çözümü çerçevesinde attığı adımlar bakımından sorun ve engel oluşturacağı ortadadır. Örgütün temel yaklaşımıyla üye devletlerin yaklaşımları arasındaki temel zıtlık elbette uygulamada aksamalara neden olacaktır. Önemli bir husus olarak belli bir çatışmayla doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan üye devlet ya da devletlerin ulusal çıkarlar çerçevesinde ve milliyetçilik temelinde hareket etmesi, örgütün o sorunla ilgili olarak etkin girişimde bulunmasını ya da girişiminin sonucunu olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin devletlerin egemenliğine duyulan aşırı saygı, Müslümanların insan haklarını çiğneyen devletlere karşı etkin politika izlenmesini engellemektedir. Ancak bütün olumsuzluklara rağmen Müslüman halkların Müslümanların durumlarıyla yakından ilgilenmeleri ve kendi devletlerini bu çerçevede baskı altına almaları dikkate alındığında üye devletlerin ulus-devletler olarak hareket etseler bile belli kriz ve çatışmalarda İslam dayanışması çerçevesinde tutum takınmaları söz konusu olabilmektedir. Bu yüzden İİT'nin İslam temelli olmasının ve İslami dayanışmayı öne çıkartmasının, örgütün ve üye ülkelerin başka devlet ve devlet gruplarına karşı kullanabilecekleri bir koz olduğu söylenebilir.

6.2. Üye Devletlerle İlgili Problemler

İİT'nin üye devletleri arasında değişik açılardan çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Üyeler arasında dünyanın kişi başına geliri çok yüksek en zengin ülkeleri bulunurken, bazı üyeler dünyanın en fakir ülkelerindedir ve halkları hayatlarını çok kötü şartlarda devam ettirmektedir. Bu ülkelerde berbat yaşam koşulları radikal gruplar üretir ve terörizme neden olurken aynı zamanda ülkeler içinde ve ülkeler arasında çatışmalar doğurmaktadır. Bazı ülkeler dini kurallara göre yönetilirken bazıları laik ve/veya demokratik yönetimlere sahiptir. Dini akımlar neredeyse bütün üye ülkelerde yönetimler açısından meydan okuyucu temel aktör durumundadır. Dinle yönetilen ülkelerde bile dini kural ve ilkelerin uygulanmasından memnun olmayan gruplar iktidar ve rejimi hedef almaktadır. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık neredeyse bütün üye ülkeleri tehdit etmektedir. Ülkelerin birçoğu siyasi, etnik, dini ve mezhepsel temelde ortaya çıkan çatışmalarla boğuşmaktadır.

Ülkeler içindeki çatışma ve sorunlara ilave olarak üye devletler arasında ciddi görüş ve çıkar ayrılıkları mevcuttur. Birbirine düşman olan ve birbiri-

⁴¹ Bacık, ibid, pp. 596-600.

nin altını oyan devletler olduğu gibi bölgesel etki kurma bakımından birbirini rakip gören ve bu çerçevede birbiriyle mücadele eden devletler bulunmaktadır. Devletler birbirine güvenmemekte ve reelpolitik uygulamaktadır. Örgütün önde gelen ülkeleri, kendilerinin dar kapsamlı çıkarlarını örgütün daha kapsamlı hedeflerinin önüne koyarak İİT'nin kendilerinin ve müttefiklerinin çıkarlarına zarar verecek kararlar almasını ve eylemlerde bulunmasını engellemektedir. İran'ın Suriye rejimine, Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e destek vermesinin ortaya koyduğu gibi devletlerin uyguladığı reelpolitik aynı zamanda mezhepsel bir temele sahip olup Müslüman halklar ve devletler arasındaki ayrışmayı daha da derinleştirmektedir. Bu çerçevede bazı örgüt üyesi devletler örgütü kültürel bir forum olur görür ve örgütü Müslümanlar arasındaki uyumu artırmak için kullanmaya çalışırken, reelpolitik uygulayanların örgüt aracılığıyla kendi siyasi gündemlerini dayatmaya ve kendi mezheplerini yaymaya çalıştıkları söylenebilir.⁴² Sonuçta karşılıklı güvensizlik ve reelpolitik üye devletler arasında büyük uçurumlar yaratmakta, örgüt içinde alt bloklar ortaya çıkarmakta ve üyelerin bir araya gelip ortak tutumlar takınmalarını ve politikalar izlemelerini engellemektedir.

İslami dayanışma içinde olmaları beklenen ülkeler arasında ciddi sorunların bulunmadığı durumlarda bile ekonomik ilişki ve karşılıklı ticaret düzeyi çok düşüktür. Devletler arasındaki ekonomik ve sosyal yapı farklılıkları ekonomik bütünleşmenin önünde engel oluşturmaktadır. Devletler içindeki ve arasındaki bu sorun, eşitsizlik ve farklılıkların İİT'nin işleyişi bakımından sorun oluşturduğu ve örgütün etkinliğini azalttığı açıktır.

İİT, İslam dayanışması ve Şeriata bağlılık gibi fikirlerle ulus-üstü örgüt tutumu takınır gözükmese de ulus-devlet olgusunu ve uluslararası hukukun bütün yerleşmiş kurum ve fikirlerini benimsemiştir. Örneğin İİT, devletlerin egemenliği ve bağımsızlığını ve uluslararası hukukun uygunluğunu kabul etmiştir. Yine İİT hiçbir Müslüman azınlık için ayrılma ve bağımsızlık hakkından bahsetmemiştir. Örgütün genel eğilimi bu iken üye devletler çok daha muhafazakâr bir tutum benimseyerek bağımsızlık ve egemenliğe aşırı önem vermektedirler. Üye ülkeler örgütü asla ulus-üstü bir yapıya dönüştürmeyi düşünmedikleri gibi egemenliğe aykırı gözükten her tür girişimi ve öneriyi reddetmektedirler.⁴³

Daha çok kendi çıkar ve egemenliklerine odaklanan üye devletler, İİT'nin çatışmaların çözümü konusunda daha etkin ve aktif bir örgüt haline getirilmesi bağlamında siyasi irade eksikliği sergilemektedir. Örneğin

⁴² Sharqieh, ibid, p. 231.

⁴³ Khan, ibid, p. 352.

önceki genel sekreterlerden Ekmeleddiğin İhsanoğlu çatışmaların çözümü ve arabuluculuk da dâhil olmak üzere bazı konularda örgütte reform gerçekleştirmeye kalktığına üye devletlerden gerekli desteği alamamış, bu yüzden bazı başarılı adımlar atmış olsa da örgütü istediği noktaya getirememiştir.⁴⁴ İİT'nin çatışmaların çözümü alanında etkinliğini artırabilmesi için üye devletlerin Genel Sekreterlik makamını birçok noktada yetkilendirerek serbest bırakması ve uygulamaya dönük adımları desteklemek üzere yeterli finansal destek sağlaması gerekmektedir. Üyelerin siyasi irade eksikliği durumunda örgütün atmaya çalıştığı adımlar hep kadük kalacak, istenen ilerlemeler sağlanamayacaktır.⁴⁵

Üye devletlerin birden fazla örgütün üye olmaları ve bazı durumlarda değişik örgüt üyelikleri arasında çatışma yaşanması İİT'nin çatışmaların çözümü konusundaki rolünü ve girişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örgüt üyesi ülkelerden 27 tanesi Afrika Birliği'nin, 22 tanesi Arap Birliği'nin, 7 tanesi de her iki örgütün üyesidir. Arabuluculuk faaliyetleri çerçevesinde bu ülkelerin değişik örgütlere olan sadakati arasında bir çatışma olabilmektedir. Aynı olayda bu örgütlerin arabuluculuk yapması ve tutumlarının farklılık arz etmesi durumunda ilgili ülkenin hangisini tercih edeceğini tahmin etmek oldukça zordur. Devletin kendisi örgütlerden birini tercih etme bakımından zorluk çekecektir. Diğer taraftan aynı çatışmada birden fazla örgütün devrede olması ve arabuluculuk yapması durumunda koordinasyon eksikliğinden dolayı gereksiz çatışma ve anlaşmazlıklar yaşanabilmekte, karmaşadan dolayı sürecin verimliliği olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Devletlerden kaynaklanan nedenlerle İİT'nin pasif ve etkisiz kaldığı birçok çatışma ve kriz olmuştur. Geçmiş dönemlerde İİT, üyeleri arasındaki çatışmalarda arabuluculuk yapmaya çalışmamış ya da arabuluculuğu başarılı olmamıştır. Mısır ve Libya arasında ve yine Sudan ve Libya arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda arabuluculuk girişiminde bulunmamıştır. Batı Sahra ve Kürt sorunu gibi konular üye ülkeleri ilgilendirdiği halde İİT tarafından ele alınmamıştır.⁴⁶ İran-İrak savaşında üye devletlerin taraflardan birisini desteklemeleri nedeniyle İİT çatışmada arabuluculuk yapacak derecede tarafların güvenini kazanamamıştır.⁴⁷ İİT Kosova, Bosna, Çeçenistan, Myanmar ve Somali gibi ülkelerde Müslümanların kitlesel

⁴⁴ Sharqieh, ibid, p. 230.

⁴⁵ Qadir and Rehman, ibid, p. 378.

⁴⁶ Al-Ahsan, ibid, p. 143.

⁴⁷ Özerdem, ibid, pp. 396-397.

olarak öldürülmesi karşısında büyük ölçüde etkisiz kalmıştır. Libya ve Irak gibi ülkelere yönelik gerçekleştirilen yabancı askeri müdahaleleri önlemek için ciddi çaba ortaya koymamıştır. Arap Baharı gelişmelerine verilen tepki bağlamında örgüt sanki yok gibidir. Suriye’de yaşanan insanlık trajedisine örgütün verdiği tepki de yok denecek düzeydedir. Sonuçta dünyanın ikinci büyük örgütü olan İİT’nin birçok durumda etkisiz kalması ve kendisinden ciddi bir şey beklenmemesi hayal kırıklığı yaratıcı bir durumdur.

7. İİT’nin Çatışmaların Çözümü Çabalarının Örnekleri

7.1. 1970 Ürdün-FKÖ Çatışması

Araplarla İsraililer arasında yaşanan çatışmalardan ve İsrail’in Filistin topraklarını işgal etmesinden dolayı çok sayıda Filistinli Ürdün topraklarına kaçmak zorunda kalmıştı. Ürdün kendisini Filistinlilerin temsilcisi olarak görürken Ürdün’e yerleşmiş olan Filistin Kurtuluş Örgütü de Filistinlilerin hakları için mücadele etmekteydi. Ancak Ürdün devleti İsrail’le itidal temelinde ilişkiler yürütmeye çalışırken FKÖ devrimci bir tutum benimsemişti. FKÖ’nün hem İsrail karşıtı eylemleri hem de Ürdün içerisinde ayrı bir siyasi otorite haline gelmiş olması Ürdün hükümetini rahatsız ediyordu. Sonuçta karşılıklı gerginlikler Eylül 1970’te çatışmaya dönüştü ve Ürdün hükümeti güçlü taraf olduğu için Filistin hareketini mağlup etti. Çatışma sonrasında Suudi Arabistan Kralı Faysal ile Mısır Cumhurbaşkanı Abdül Nasır taraflar arasında arabuluculuk yaparak görüşmeler yoluyla bir anlaşmaya varılmasını sağladılar. Anlaşmaya göre FKÖ’nün Ürdün’den ayrılması kabul edilirken tarafların Filistin sorunuyla ilgili resmi temsilcilik durumları ve Filistin siyasetlerindeki yerleri tescil edildi. İslam Konferansı Örgütü aldığı bir kararla Mısır ve Suudi Arabistan’ın arabuluculuğunu takdirle karşıladığını belirtti.⁴⁸

Taraflar arasındaki görüşmeler ve arabuluculukla ilgili olarak yaşananlar gizli tutulduğu ve kamuoyuna duyurulmadığı için iki devletin ve İKÖ’nün süreçte oynadığı rol tam olarak öğrenilememiştir. Ancak anlaşılacak şey, iki devletin tarafları barıştırdığı ve İKÖ’nün sonradan yaşananlara onay verdiğidir. Diğer taraftan İKÖ’nün verdiği onay ve sonradan taraflarla geliştirdiği ilişkiler, FKÖ’nün daha sonra uluslararası alanda Filistinlilerin temsilcisi olarak tanınmasında ve iki taraf arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Olayda arabuluculuğun niye başarılı olduğu konusunda taraflardan birinin diğerini askeri açıdan mağlup etmiş olması, arabulucuların her iki tarafça kabul gören kişilikler olması

⁴⁸ Qadir and Rehman, *ibid*, p. 368; al-Ahsan, *ibid*, pp. 139-140, 151, 155.

ve çatışmaya neden olan sorunun köklü bir sorun olmaması, ilgili faktörler olarak verilebilir.

7.2. 1971 Doğu Pakistan-Batı Pakistan Çatışması

1971 yılında Pakistan genelinde yapılan seçimlerde Doğu Pakistanlılar (Bengaliler) parlamentoda çoğunluğu sağlasalar da Batı Pakistan, yönetimi onlara devretmeyi reddetti. Bunun üzerine iki taraf arasında çıkan iç savaşta Batı Pakistan Doğu Pakistan'da askeri açıdan yenilgiye uğrayınca Bangladeş'in bağımsızlığının yolu açılmış oldu. İKÖ, çatışmaların ilk aşamasında tarafları bir araya getirmeye ve soruna barışçıl çözüm bulmaya çalıştı. İKÖ Genel Sekreteri eski Malezya başbakanı Tengku Abdul Rahman yanındaki heyetle birlikte Doğu ve Batı Pakistan'ı ziyaret etti, fakat Doğu Pakistanlı liderlerin sığındıkları Hindistan, heyetin girişine izin vermeyince onlarla görüşmek mümkün olmadı. Dolayısıyla örgütün savaş sırasındaki çabası başarısız olmuş oldu.

Savaştan sonra 1971 yılı sonunda Bangladeş bağımsız devlet haline geldiğinde İKÖ, bu defa iki devlet arasında yumuşama sağlanması için devreye girdi. Örgüt aldığı bir kararla Genel Sekreterini, altı üye devletin dışişleri bakanlarıyla birlikte iki devlet arasında anlaşma, uzlaşma ve dostluk sağlanması için Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto'yla ve Bangladeş Başbakanı Mucibür Rahman ile görüşme yapmak üzere görevlendirdi. Genel Sekreter hac döneminde iki lideri bir araya getirmek için çaba gösterdi, fakat Pakistan henüz Bangladeş'i tanımaya hazır olmadığı için görüşme gerçekleştirilemedi. Yine Genel Sekreterin teşvikiyle Pakistan başbakanı 1973 Arap-İsrail savaşının sonuçlarını tartışmak üzere ülkesinde bir İKÖ Zirvesi toplanması çağrısında bulundu. 1974'te Lahor'da gerçekleştirilen zirve sürecinin öncesinde Pakistan Bangladeş'i tanıyarak başbakanını ülkesine davet etti, Bangladeş'in olumlu cevap vermesiyle iki ülke arasındaki buzlar erime sürecine girdi.⁴⁹ Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesinde İKÖ kolaylaştırıcılık vazifesi görmüş olsa da asıl adımları atanlar tarafların kendileri olmuştur.

7.3. Afganistan'ın İşgali

Sovyetler Birliği 1979'da Afganistan'ı işgal ettiğinde İKÖ, 1980 yılında ilk olağanüstü dışişleri bakanları konferansını toplayarak işgali kınadı. Konferans sonucunda yayınlanan ortak bildiride Afganistan'ın işgalinin bu ülkenin egemenliğinin açık bir ihlali olduğu belirtilerek Sovyet güçlerinin Afganistan'dan derhal ve tamamen çekilmesi çağrısında bulunuldu. Ayrıca Afganistan'da SSCB tarafından atanmış uydu bir rejim bulunduğu gerekçe-

⁴⁹ Qadir and Rehman, *ibid*, p. 368; al-Ahsan, *ibid*, pp. 141-142.

siyle bu ülkenin İKÖ üyeliği askıya alındı. Diğer taraftan İKÖ Afganistan'la ilgili olarak özel bir komite oluşturarak Afgan mücahitleriyle Sovyet hükümeti arasında çatışmaların sona erdirilmesi için arabuluculuk girişiminde bulundu, fakat sonuçta Sovyetleri Afganistan'dan çekilme kararı vermeye iten şey İKÖ'nün arabuluculuğu değil, kendilerinin karşılaştıkları zorlayıcı nedenler oldu. 11 Eylül (2001) olaylarından sonra ABD Afganistan'a savaş açtığı anda ise İKÖ ABD'ye yönelik saldırıları kınamış olsa da ABD'nin Afganistan'a müdahalesini eleştirdi ve ABD'ye Afganlıların ölümüne neden olmamak için itidal içinde hareket etme çağrısında bulundu. Ancak İKÖ'nün ABD'nin Afganistan'da yaptıklarıyla ilgili eleştiri ve açıklamaları Amerikalılar üzerinde hiçbir etki doğurmadı.⁵⁰ İKÖ'nün Afganistan'ın işgaliyle ilgili girişimlerinin açıklamalarda bulunmakla sınırlı kaldığı ve örgütün olayların gidişatında herhangi bir şekilde etkili olmadığı söylenebilir.

7.4. İran-İrak Savaşı

Eylül 1980'de İran ile Irak arasında savaş çıktığında İKÖ dışişleri bakanları hemen New York'taki BM Genel Kurul toplantıları sırasında olağanüstü bir toplantı gerçekleştirerek savaşan tarafları bir araya getirme amacıyla Pakistan Devlet Başkanı Ziya Ül Hak başkanlığında bir iyi niyet heyeti oluşturma kararı aldı. FKÖ lideri Yaser Arafat'ın da dâhil olduğu heyet Bağdat ve Tahran'a ziyaretler gerçekleştirdi, fakat herhangi bir sonuç alamadı. Ocak 1981'de Mekke ve Taif'te gerçekleştirilen Üçüncü İslam Zirvesinde bu defa Gine'nin devrimci lideri Ahmad Sekou Toure başkanlığında Gambiya, Pakistan, Bangladeş, Senegal, Türkiye ve FKÖ liderlerinden oluşan İslami Barış Komitesi kuruldu. İran saldırgan Irak devletinin büyükelçisiyle aynı toplantıda yer alamayacağı gerekçesiyle söz konusu zirve toplantısını boykot etmişti. Irak ise İKÖ üyelerini asıl saldırganın İran olduğu konusunda ikna etmeye çalışmakla kalmadı, aynı zamanda bir sonraki dışişleri bakanları toplantısının Bağdat'ta gerçekleştirilmesi kararının alınmasını sağladı. Zirve konferansı sonrasında İslami Barış Komitesi her iki tarafın başkentini ziyaret ederek Şattül Arab su yoluyla ilgili olarak iki tarafça kabul gören İKÖ üyelerinden bir komitenin oluşturulması, diğer sorunlarla ilgili görüşmeler yapılması ve ateşkes ilan edilerek Irak birliklerinin İKÖ gözetiminde İran topraklarından çekilmesi gibi önerilerde bulundu. Her iki taraf önerileri kabul etmezken İran 12. Dışişleri Bakanları Konferansı'nın Bağdat yerine bağımsız bir yerde toplanmasını önerdi, fakat önceki zirve toplantısını boykot ettiği için talebi kabul görmedi. Haziran 1981'de gerçekleştirilen söz konusu konferansta

⁵⁰ Qadir and Rehman, *ibid*, p. 369.

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin çatışmaların sürmesinde kendilerinin herhangi bir ahlaki ya da hukuki sorumluluklarının olmadığını ve sorumluluğun tamamen çatışmanın durdurulması konusunda hiçbir adım atmamış olan İran rejimine ait olduğunu söyledi. Konferansın sonunda İKÖ, örgüt için faydalı bir rehber olduğu gerekçesiyle Irak devlet başkanının konuşmasını kendisinin resmi bir belgesi olarak kabul etti, böylece çatışmada tarafsız arabulucu olma konumunu kaybetmiş oldu. Sonraki süreçte İKÖ'nün barış çabaları hiçbir sonuç getirmezken örgütün nihai olarak yaptığı tek şey, 1987 yılında taraflar arasında ateşkes öngören BM kararına onay vermek oldu.⁵¹

İran-Irak Savaşında İKÖ altı tane üye devletin devlet ya da hükümet başkanlarından oluşan güçlü bir komite kurmuş, komite tarafların toprak bütünlükleri ve egemenlikleri temelinde yine taraflarca kabul görebilecek kapsamlı bir öneri paketi hazırlamıştır. Hatta Ekim 1982'de BM Genel Kurulu İKÖ önerilerini onaylayan bir karar almıştır. Suudi Arabistan, Ürdün, Fas ve Kuzey Yemen gibi İKÖ üyelerinin açık desteğini almış olan Irak, İKÖ toplantılarına aktif şekilde katılır ve büyük oranda toplantılarda etkili olurken, İran aşırı sert tutum takınarak İslam'dan ayrıldığını iddia ettiği Irak rejiminin bu tutumunun İKÖ tarafından saptanarak ona göre adım atılmasını istemiştir. İran'ın 1981'deki zirveye katılmamış olması Irak'ın işine yaramış, hatta Irak devlet başkanının zirvede yaptığı konuşmanın örgütün resmi belgesi olarak kabul edilmesi örgütün resmi tarafsızlık konumuna zarar vermiştir. Örgütün İslami çerçevede karar verebilmesi için savaşı kimin başlattığını ve kimin diğer Müslüman devlete karşı saldırganlık suçu işlediğini tespit etmesi gerekiyordu. Ancak İran'ın bu yöndeki talepleri karşısında örgüt adına hareket eden komite, kendilerinin bir davaya bakan ve hüküm verme konumunda olan yargıç olmadıklarını, tek dertlerinin iki Müslüman topluluk arasındaki savaşı durdurmak olduğunu belirtmiştir. Irak'ın İslami açıdan makbul olan davranış tarzlarını açık şekilde ihlal ettiği büyük ölçüde belliyken örgüt Irak'a karşı kesin bir tutum takınmamış, İran'ın Irak'la ilgili İslam'dan uzaklaşma suçlamasını ise hiç ciddiye almamıştır. Irak'ın İslam'a aykırı hareket ettiği yönünde bir karar vermesi halinde örgütün iki taraf arasında arabuluculuk yapması mümkün olmayacaktı. Sonuçta çatışmanın esasına yönelik herhangi bir tutum takınmayan ve bazı üyeleri Irak yanlısı olduğu için pek tarafsız gözükmeyen İKÖ'nün çabaları, İran'ın toptan boykotuyla herhangi olumlu bir gelişme ortaya çıkarmamıştır.

⁵¹ al-Ahsan, ibid, pp. 143-145.

7.5. Filipinli Müslümanların Durumu

Filipinli Müslümanların durumuyla ilgilenme İKÖ'nün Müslüman azınlıklarla ilgilenmesinin ilk örneğini oluşturmuştur. 1972 yılında Cidde'de gerçekleştirilen İKÖ Üçüncü Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Filipinler'de yaşayan Müslümanların durumundan duyulan kaygı dile getirildi ve durumu yerinde tespit etmek üzere Filipinler'e bir keşif heyeti gönderildi. 1973'te Bingazi'deki Dördüncü Konferans'ta Filipinler hükümetinin Güney Filipinler'deki Müslümanlara yönelik soykırım düzeyine varan müdahalesinin sürmesinden duyulan kaygı dile getirilerek Libya, Suudi Arabistan, Senegal ve Somali dışişleri bakanlarının görüşmelerde bulunmak üzere Manila'ya gönderilmesine karar verildi. Ayrıca devletlere, dini çevrelere ve uluslararası otoritelere Filipinler'deki katliamı durdurmak için Filipinler devleti nezdinde girişimde bulunmaları çağrısında bulunulurken Endonezya ve Malezya'dan ASEAN'daki üyeliklerini bu çerçevede kullanmaları istendi. 1974 yılında Kuala Lumpur'daki Beşinci Konferans'ta 1972 heyetinin raporuna dayanılarak Filipinler'in egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması temelinde Filipinler yönetimine ve Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (MNLF) krizi barışçıl şekilde çözümlenmek amacıyla aralarında görüşmeler gerçekleştirmeleri çağrısında bulunuldu. Bu arada 1973'te atanmış olan ve daha sonra İKÖ Daimi Filipinler Komitesi adını alan dört dışişleri bakanı Manila'ya gerçekleştirdikleri ziyaretle hükümeti MNLF ile görüşmelerde bulunma konusunda ikna etti. Filipinler yönetimi Şubat 1975'te Cidde'deki İKÖ merkezine delegasyon gönderip İKÖ'nün krizde arabuluculuk yapmasını resmen kabul edince İKÖ, Altıncı Dışişleri Bakanları Konferansı'nda MNLF'ye bağımsızlık talebinden vazgeçme ve bölgesel özerklikle yetinme çağrısında bulundu. Taraflar arasındaki görüşmeler Aralık 1976'da imzalanan ve Filipinler anayasasına göre Müslümanların çoğunlukta olduğu 13 eyalete özerklik verilmesini öngören Tripoli Anlaşması'yla sona erdi. Libya İKÖ adına gözlemci olarak anlaşmaya imza koydu. Ancak Manila yönetimi anlaşmayı kendi tek taraflı yorumu çerçevesinde uygulamaya kalkınca ve üç eyalete özerklik vermekten vazgeçince 1977 yılındaki 8. İKÖ Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Filipinli Müslümanlara örgütte gözlemcilik statüsü verildi. Bunun üzerine Filipinler Devlet Başkanı Marcos 13 eyalete tekrar özerklik sözü verdi, fakat önerisi MNLF yönetimi tarafından kabul görmedi. Bu arada Filipinli Müslümanların kendi aralarında yaşanan liderlik mücadelesi çerçevesinde İKÖ Şubat 1979'daki 10. Konferans'ta Filipinli Müslümanların tek temsilcisi olarak MNLF'yi gördüğünü ve Filipin Müslümanlarına yönelik her tür yardımın bu örgüt üzerinde sağlanacağını açıkladı. Diğer taraftan Filipinler'deki çatışmalar sürerken İKÖ sürekli Filipinler'deki Müslümanlarla dayanışma içinde olduğunu

ilan etti, onlara ekonomik ve insani yardımda bulundu ve Müslüman blokun bir bütün olarak desteğini arkalarında hissetmelerini sağlayarak onların davalarını uluslararası forumlarda dile getirmelerine destek oldu. Filipinler’de Şubat 1986’da işbaşına geçen Aquino yönetimi sorunun çözümü konusunda İKÖ’nün arabuluculuğuna başvurdu. Yapılan görüşmeler sonucunda Ocak 1987’de Cidde Paketi imzalanca da uygulamaya dönük Manila görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanınca MNLF, İKÖ’de bağımsız üye olabilmek için çaba göstermeye başladı. Aquino yönetiminin özerk bir Müslüman bölge ilan etmesi karşısında İKÖ, MNLF’ye tam üyelik vermeme yönünde tavır belirledi, fakat Ağustos 1989’da Manila yönetiminin 13 bölgede halk oylamasına başvurulmasını savaş ilanı olarak görerek kınadı.⁵²

1991 yılı sonunda İKÖ’nün gayretleriyle görüşmeler yeniden başladı. 1992 yılı başında yeni iktidara gelmiş olan Ramos yönetimi, Bangladeş, Endonezya, Suudi Arabistan, Libya, Somali ve Senegal’i içerecek şekilde genişletilmiş olan İKÖ Daimi Filipinler Komitesi’nin arabuluculuğunda Filipinli Müslümanlarla diyalogu yeniden başlattı. 1994 ve 1995’te iki ara anlaşma imzalandıktan ve tüm Müslüman direnişçiler için genel af ilan edildikten sonra Müslüman Mindanao Özerk Belgesini oluşturan Nihai Barış Anlaşması Eylül 1996’da imzalandı. Anlaşmaya göre özerk hükümet güçlü bir şekilde oluşturuluncaya kadar geçiş döneminde İKÖ, anlaşmanın tam olarak uygulanmasına katkıda bulunmak için arabuluculuk ve yardım hizmeti sunmaya devam edecekti. Bu arada İKÖ’nün desteğiyle Güney Filipinler Barış ve Kalkınma Konseyi oluşturuldu ve yapılan seçimler sonucunda Nur Misauri özerk bölgenin liderliğine seçildi. Sonraki dönemde İKÖ İslam Kalkınma Bankası aracılığıyla Güney Mindanao bölgesinde fakirlikle mücadele ve altyapının geliştirilmesi bağlamında maddi destek sağladı ve beş Ortak Çalışma Grubunun oluşturulmasına destek verdi. Ancak radikal İslami ve Hıristiyan grupların eylemleri nedeniyle genel anlaşmanın uygulanması çok da sorunsuz bir şekilde ilerlemedi.⁵³

Kasım 2001’de Misuari tutuklandı ve bunun üzerine MNLF şiddet eylemlerini tekrar başlattı. Her şeye rağmen İKÖ anlaşmanın uygulanmasını engelleyen sorunların aşılması için taraflarla sürekli temas halinde oldu ve 2006 yılında İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu sahadaki durumla ilgili olarak birinci elden bilgi toplamak üzere çatışma bölgesine bir keşif heyeti gönderdi. Yine Genel Sekreterin çabasıyla İKÖ, Filipinler hükümeti ve

⁵² Sharqieh, ibid, p. 220; Khan, ibid, pp. 355-357; Waesahmae, ibid, p. 21; Özerdem, ibid, pp. 401-402; Salah, ibid, p. 20.

⁵³ Khan, ibid, pp. 357-358; Özerdem, ibid, p. 404, Sharqieh, ibid, p. 222.

MNLF arasında Kasım 2007’de Cidde’de ve Şubat 2008’de İstanbul’da gerçekleştirilen üçlü toplantılar sonucunda Ortak Çalışma Gruplarına, Nihai Anlaşmanın tam olarak uygulanmayan maddeleriyle ilgili olarak tarafların ortak noktalarını belirleme ve çözüm önerileri sunma talimatı verilmesi kararlaştırıldı.⁵⁴ Ayrıca 2008 yılı içinde Misuari serbest bırakılarak cezası ev hapsine çevrildi.⁵⁵ Mayıs 2010’da Manila’da gerçekleştirilen üçüncü üçlü toplantıdan sonra Filipinler hükümetinin talebiyle İKÖ, Filipinli Müslüman örgütlerden MNLF ve MILF’ı bir araya getirerek, onlardan Bangsamoro halkının durumunu iyileştirmek amacıyla birlikte çaba göstermelerini istedi.⁵⁶

Filipinler’deki çatışmalar boyunca İKÖ sürekli devrede olmuş ve taraflar üzerindeki etkisini görüşmeler yapılması ve çözüm üretilmesi yolunda kullanmıştır. Ancak taraflar değişik nedenlerle anlaşmaya ve anlaşılan hususları uygulamaya çok istekli olmadıkları için 1976 anlaşmasını detaylı bir barış anlaşmasına dönüştürmek için aradan 20 yıl geçmiş, o anlaşmanın uygulanması da sorunlu bir şekilde olmuştur. Genelde İKÖ tarafları bir araya getirirken ve onların çözüme ulaşmasına katkıda bulunurken ulaşılan anlaşmaların uygulanmasını sağlayamamıştır. Bu durum, İKÖ’nün gözleme ve uygulamaya mekanizmasının olmaması bağlamında sahip olduğu eksikliği bir kez daha ortaya koymuştur. Süreç boyunca İKÖ, Filipinler’in egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterdiğini ilan etse ve Müslümanlar için bağımsızlık talebinde bulunmasa da hep Müslümanlara destek vermiş ve Filipinler’e gözlemcilik statüsü vermeyi reddedip MNLF’ye vererek çatışmalarda devlet yerine grupların yanında yer aldığını göstermiştir.

7.6. Bulgaristan Türklerinin Durumu

Mart 1985’te, Bulgaristan’ın ülkedeki Türk ve Müslüman halka yönelik ayırıcı yasalar çıkardığı bir dönemde İKÖ Genel Sekreteri Sha-reef Pirzada Bulgar yönetimine yönelik mesajında ülkedeki Müslüman topluluğun haklarının korunmasını istedi. Genel Sekreter ayrıca Müslüman ülkelere çağrıda bulunarak onlardan Müslüman topluluğun korunması konusunda Bulgaristan nezdindeki etkilerini kullanmalarını talep etti. Diğer taraftan 16. İKÖ Dışişleri Bakanları Konferansında (Fes, Ocak 1986) Bulgaristan’a Müslüman azınlığın zorla Bulgarlaştırılması sürecini durdurması çağrısında bulunuldu. Mart 1986’da Genel Sekreter Bulgar Müslümanlarının durumlarını araştırmak üzere üç kişilik bir komite

⁵⁴ Salah, ibid, p. 20.

⁵⁵ Sharqieh, ibid, pp. 233-234.

⁵⁶ Salah, ibid, p. 20.

oluşturdu. Komitenin hazırladığı rapor Bulgar yetkililerinin pek hoşuna gitmeyecek ifadeler içermekteydi. Bu arada İKÖ Bulgaristan konusunda bir temas grubu oluşturdu ve bu ülkeye bir keşif heyeti gönderdi. Heyetin hazırladığı rapor Türkiye'nin konuyla ilgili iddialarının doğru olduğu sonucuna ulaşmakta ve şu önerilerde bulunmaktaydı: İKÖ'nün Bulgar Müslümanlarının durumu konusunda kaygılarını ifade etmesi, Sofya'daki İKÖ üyesi ülkelerin büyükelçilerinin Müslümanların yaşadığı bölgeleri ziyaret etmeleri, sorunun bütün uluslararası forumlarda dile getirilmesi ve Bulgar yetkililerinin, davranışlarını devam ettirmeleri halinde ekonomik bağları kesmekle tehdit edilmeleri. 18. Dışişleri Bakanları Konferansı (Riyad, 1989) tekrar Müslümanlara uyguladığı muameleden dolayı Bulgaristan'ı kınadı ve bu devletten konuyla ilgili olarak uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini istedi. İKÖ Genel Sekreterliği de Haziran 1989'da Bulgaristan'ı aşırı derecede rahatsız edecek dil içeren bir açıklama yayınladı. Bu arada Tunus, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi birçok üye ülke de Bulgaristan'a karşı aşırı eleştirel bir dil kullanmaktaydı. Temmuz 1989'da İKÖ, Türkiye'nin Bulgaristan tarafından zorla asimile edilmeye çalışılan Müslümanların gönüllü şekilde başka ülkelere göç etmesine izin veren bir anlaşma yapılması önerisine onay verdi. Türkiye'nin konuyla ilgili özel bir dışişleri bakanları toplantısı önerisi uygulamaya konmasa da 20. ve 21. Konferanslarda konu yine gündem maddesi olarak ele alındı. 20. Konferans Genel Sekreterden Bulgaristan'a ziyarette bulunmasını ve bir sonraki toplantı için rapor hazırlamasını istedi. Temmuz 1990'da Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler iyice kötüleştiğinde İKÖ duyduğu kaygıyı ifade etti ve dönem başkanı Kuveyt Emiri iki ülke arasında arabuluculuk yapma önerisinde bulundu. Sonrasında iki ülkenin aralarını düzeltmeleri ve Bulgaristan'da komünizmin sona ermesi Müslümanların durumlarının iyileşmesine neden oldu ve İKÖ'nün sorunla ilgilenmesine gerek kalmadı.⁵⁷ Sonuç olarak İKÖ, Bulgaristan Türklerinin durumuna Bulgaristan hükümetini kızdıracak derecede yakın ilgi göstermiş, fakat söz konusu hükümeti herhangi bir adım atma yönünde etkileyememiştir.

7.7. Keşmir Halkının Durumu

Ağustos 1990'da Kahire'de gerçekleştirilen 19. İKÖ Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Pakistan ve Hindistan'a ilgili BM kararları çerçevesinde Keşmir sorununu çözme çağrısında bulunan bir karar alındı. Ayrıca kararda Keşmir Müslümanlarına yönelik insan hakları ihlallerinden duyulan kaygı dile getirildi ve Güney Asya'ya iyi niyet misyonu

⁵⁷ Khan, ibid, pp. 362-364.

gönderilmesi önerisinde bulunuldu. Hindistan Keşmir'in çözümlenmiş bir sorun olduğunu belirterek İKÖ'nün söz konusu arabuluculuk önerisini geri çevirdi. İstanbul'daki 20. Dışişleri Bakanları Konferansı'nda (1991) İKÖ Genel Sekreteri'nin Keşmir'e bir keşif heyeti göndermesi ve elde edilen bulguları bir sonraki konferansa rapor olarak sunması kararlaştırıldı. Hindistan, İKÖ'nün Keşmir konusunda yetkisi olmadığı gerekçesiyle keşif heyeti üyelerine vize vermeyi reddetti. Bunun üzerine heyet Şubat 1993'te Pakistan topraklarındaki Azad Keşmir'i ziyaret ederek geçici mülteci kamplarında yaşayan, Hindistan'ın kötü muamelesine maruz kalmış Keşmirililerle görüşmeler yaptı. Heyetin 21. Dışişleri Konferansı'na (Karaçi, 1993) sunduğu 13 sayfalık raporda Keşmir'in Hindistan sınırları içinde kalan kısmında her türlü kötü muamelenin yaygın olduğu ve bir politika aracı olarak kullanıldığı belirtildi. Yine raporda Müslüman devletlerin Hindistan'la ticari ilişkilerini gözden geçirmeleri, Körfez ülkelerinde Hintli iş gücünün yasaklanması, Keşmirililerin haklarının bütün uluslararası forumlarda desteklenmesi ve Hindistan'ın soykırım yapmaktan alıkonması için gerekli etkinin devreye sokulması önerileri ortaya kondu. İKÖ, tarihinde ilk defa olmak üzere 22. Dışişleri Bakanları Konferansı'na (Kazablanka, 1994) sınırın her iki tarafındaki Keşmir liderlerini davet etti. Konferansta katliamların ve baskıların durdurulması çağrısında bulunuldu ve Keşmir konusunda bir İKÖ temas grubu (Pakistan, Türkiye, Nijer, Suudi Arabistan, Genel Sekreterin temsilcisi) oluşturuldu. Hindistan 1995 yılında Keşmir'de ortaya çıkmış olan Bütün Taraflar Hürriyet Konferansı mensuplarının İKÖ toplantısına katılmasına izin vermedi, buna tepki olarak 23. İKÖ Dışişleri Bakanları Konferansı'nda (Conakry, 1995) Keşmir 'sömürge işgali' altında olan bir yer olarak nitelendirildi. Bu arada İKÖ ile onun kültürel organları Müslümanlara ait kutsal bir yerin yakılması (Mayıs 1995), insan hakları eylemcisi Jalil Adrabi'nin öldürülmesi (Nisan 1996) ve Müslümanların toplu tecavüze maruz kalması (Haziran 1997) gibi olaylarda Hindistan'a yönelik oldukça ağır dil kullandı. İKÖ'nün temas grubu da sorunun uluslararasılaştırılmasına katkıda bulunacak şekilde bir düzineden fazla toplantı gerçekleştirdi. Aralık 1997'de Tahran'da gerçekleştirilen İslam Zirvesinde Hindistan'a İKÖ'nün arabuluculuğunu kabul etmesi çağrısında bulunuldu ve üye devletlerden Keşmir'e keşif heyeti gönderilmesine razı etmek için Hindistan nezdindeki etkilerini kullanmaları istendi. 25. Dışişleri Bakanları Konferansında (Doha, Mart 1998) Hindistan'ın Keşmir Müslümanlarına yönelik insan hakları ihlalleri kınandı ve bu devlete devlet terörüne son vermesi çağrısı yapıldı. Pakistan ile Hindistan arasında sınırda yoğun çatışmaların yaşandığı bir dönemde toplanan 26. Dışişleri Bakanları Konferansında (Ougadougou, Temmuz 1999) Genel Sekreter-

den Keşmir için özel bir temsilci ataması istendi, Keşmir halkına yönelik insan hakları ihlalleri kınandı, self-determinasyon hakkı başta olmak üzere Keşmirlielerin temel haklarının sağlanmasının önemine vurgu yapıldı, Hindistan'ın saldırılarının artmasından duyulan derin kaygı ifade edildi ve egemenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruma konusunda Pakistan'la tam dayanışma içinde olduğu ilan edildi.⁵⁸

Görüldüğü üzere Keşmir sorununda İKÖ, Hindistan'ın kendi sorununa karışıldığı iddialarına rağmen hep Keşmir halkının yanında yer almış, Keşmir halkının maruz kaldığı muamele konusunda Hindistan'a yönelik ağır bir dil kullanmış ve Keşmir halkının self-determinasyon hakkının olduğuna vurgu yapmıştır. Üye devletlerden birinin (Pakistan) sürekli sorun yaşadığı güçlü bir devlete karşı takınılan bu tutum, örgütün gerektiğinde Müslümanların durumuyla ilgilenme çerçevesinde güçlü devletleri hedef alabileceğini göstermiştir. Diğer taraftan Hindistan'a karşı takınılan tutum, diğer güçlü ülkeler olan Rusya ve Çin'de yaşayan Müslümanların durumlarının örgütün toplantılarında ele alınmamasıyla tezat oluşturmuştur.

7.8. Kıbrıslı Türklerin Durumu

İİT, dünyanın değişik yerlerinde sıkıntılar çeken Müslümanların durumlarıyla ilgilenme tutumuyla tutarlılık oluşturacak şekilde genelde Kıbrıs Türklerin lehinde olarak yorumlanabilecek davranışlar sergilemiştir. Bunda örgütün önde gelen ülkelerinden biri olan Türkiye'nin talep ve ısrarlarının da etkisi olmuştur. İslam Konferansı Örgütü 1979 yılında Kıbrıs Türk Toplumuna gözlemcilik statüsü tanımıştır. 2004 yılında Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs sorununun çözümü konusunda yapılan referandumda yapıcı tutum sergilemesi örgüt tarafından da desteklenmiş ve sonrasında örgüt yaptığı açıklamalarda ve yayınladığı bildirimlerde diğer uluslararası örgütlerden farklı olarak Kıbrıs Türk toplumunun lehinde bir tutum takınmıştır. Bu noktada en önemli değişiklik İİT içinde ve belgelerinde Kıbrıslı Türklerden bahsedilirken Kıbrıs Türk Toplumunu yerine Kıbrıs Türk Devleti ifadesinin kullanılmasıdır. 2004 ve sonrasında örgütün resmi açıklamalarına bakıldığında Kıbrıslı Türklere uygulanan tedricin ve haksız ambargoların kaldırılması için uluslararası topluma çağrıda bulunduğu görülmektedir. Yine İİT, kendi üye devletlerini Kıbrıs Türk tarafı ile üst düzey ziyaretler teati etme, yatırım ve ticaret imkânlarını araştırmak üzere KKTC'ye işadamı heyetleri gönderme ve Kıbrıs Türk tarafı ile kültürel, akademik ve sportif alanlarda işbirliğine girme yönünde teşvik etmiştir.⁵⁹ Ancak İİT,

⁵⁸ Khan, ibid, pp. 359-362.

⁵⁹ <http://www.mfa.gov.tr/iko.tr.mfa>; accessed: 08.08.2018.

KKTC'yi Kıbrıs Türk Devleti ismiyle gözlemci üye olarak kabul etmesi dışında KKTC'nin tanınması yönünde herhangi bir adım atmadığı gibi siyasi alanda KKTC'nin tanınmasını ima edecek tutum ve davranışlardan kaçınarak işbirliğini diğer alanlarla sınırlı tutmuştur.

7.9. Taylandlı Müslümanların Durumu

1996 yılında İKÖ bünyesinde İKÖ Üyesi Olmayan Ülkelerdeki Müslüman Azınlıkların ve Müslüman Toplulukların Temel Hakları Komitesi oluşturuldu. Bu komite Tayland'ın güney eyaletlerindeki Müslümanların durumuyla ilgili bir raporu tartışarak Tayland yönetimine ve ayrılıkçı gruplara barışçı diyalog kurarak çatışmayı sona erdirmeleri tavsiyesinde bulundu. Ayrıca komite Taylandlı Müslümanların durumlarının 1998 yılı sonunda Jakarta'da toplanacak olan dışişleri bakanları konferansında tartışılmasını önerdi. Ancak Tayland hükümeti İKÖ'de kendi aleyhine bir karar çıkmaması için iyi ilişki içinde olduğu İKÖ üyesi devletleri devreye sokunca bu konuda bir adım atılması mümkün olmadı.⁶⁰

Ekim 2004'te protesto gösterileriyle bağlantılı olarak 85 Müslümanın öldürüldüğü ve öldüğü Tai Bai trajedisine İKÖ sert tepki göstererek Tayland hükümetini durumu iyi yönetememekle ve alıkonan Müslümanlara kötü davranmakla suçladı. Bunun üzerine Tayland hükümeti dışişleri bakan yardımcılarında birini İKÖ Genel Sekreteriyle görüşmeye gönderdi. Diğer taraftan Tayland hükümetinin özel olarak söz konusu trajediyi ve genel olarak güneydeki durumu araştırmak ve bölgede sürdürülebilir barışın sağlanması için hükümete tavsiyelerde bulunmak üzere bağımsız bir araştırma komisyonu kurması İKÖ tarafından memnuniyetle karşılandı. İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, bir taraftan Tayland'ın egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesine dikkat çekerken, diğer taraftan Tayland hükümetinin ülkesindeki Müslümanların haklarını garanti etmesi ve onlara eşit muamelede bulunması gerektiğine ve taraflar arasında barışçıl diyalog kurmanın önemine vurgu yaptı.⁶¹

Bu şekilde 2005 yılında Tayland hükümetinin kendisi İKÖ'den devreye girmesini isteyince İKÖ Tayland nezdindeki diplomatik etkisini ve Tayland Müslümanları nezdindeki saygınlığını kullanarak taraflar arasında arabuluculuğa soyundu. İKÖ'nün bundan sonraki amacı, Tayland'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması temelinde güvenlik güçlerinin Müslümanlara yönelik şiddet eylemlerinin ve baskılarının

⁶⁰ Waesahmae, ibid, p. 44.

⁶¹ Ibid, pp. 47-48.

durdurulmasını sağlamak ve Müslümanların vatandaşlar olarak temel haklarını kullanmasıyla ilgili görüşmelerin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktı. Tayland'da incelemelerde bulunan İKÖ heyeti, güneydeki çatışmaların temelinde din ve Müslümanlara karşı uygulanan dini ayırım olmadığını, fakat çatışmaların daha çok kültürle ve tarihsel olarak göz ardı edilmekle alakalı olduğunu bildirdi.⁶²

2006 yılında Tayland hükümeti güneydeki Müslümanlara yönelik tutumunu müdahaleden diyaloga geçecek şekilde dönüştürdü ve Başbakan Sarayud Chulanont Müslümanlardan özür diledi.⁶³ Bu tutum yumuşamasına paralel olarak İKÖ Genel Sekreteri İhsanoğlu, önce üst düzey bir İKÖ heyetini Tayland'a gönderdi, sonrasında da kendisi tutum değişikliğinden duyduğu memnuniyeti ifade etmek üzere 30 Nisan ve 1 Mayıs 2007'te Tayland'a resmi ziyarette bulundu. Ziyaretin sonunda Müslümanların yaşadığı bölgeye sürdürülebilir barışı getirmek için gerekli adımları içeren ortak bir bildiri yayımlandı. Sonraki dönemde ortak bildirinin içeriğiyle ilgili olarak karşılıklı üst düzey ziyaretlerde bulunulduğu gibi Tayland hükümeti attığı adımlar konusunda İKÖ'yü bilgilendirdi. Buna göre kamusal alanda ve eğitimde yerel Malay dilinin kullanılması kolaylaştırılmaktaydı. 5 tane güney eyaletinin kalkınmasıyla ilgili olarak 4 yıllık bir plan devreye sokulmuştu ve bütün kalkınma politikalarını koordine etmek ve denetlemek ve aile ve miras hukukunda şeriat kurallarının uygulanmasını yaygınlaştırmak üzere Güney Sınırı Eyaletleri Merkezi oluşturulmuştu.⁶⁴ Ancak uygulama aşamasında Tayland'da da işlerin pek de istendiği gibi gitmediği söylenebilir. Tayland hükümeti İKÖ'nün soruna müdahalesini yetkisini aşan ve kendisinin içişlerine karışma noktasına ulaşan bir müdahale olarak değerlendirirken, İKÖ de Tayland hükümetinin yaptıklarının Müslümanlara çok az fayda getirdiğini, Müslümanların haklarının korunmasında çok az ilerleme sağlandığını ve barışçıl çözüme ulaşmak için yapılması gereken çok daha fazla şeyin olduğunu düşünmekteydi.⁶⁵

Taylandlı Müslümanların durumu konusunda Tayland'ın İKÖ ile işbirliği yapmaya istekli olması, örgütün sorunda etkili arabuluculuk yapmasını sağlamıştır. Örgütün arabuluculuğu sayesinde Taylandlı Müslümanların durumlarının düzeltilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ancak egemen her devletin vereceği bir tepki olarak Tayland, İKÖ'nün kendisi-

⁶² Sharqieh, ibid, p. 223.

⁶³ Ibid, p. 224.

⁶⁴ Salah, ibid, p. 20.

⁶⁵ Waesahmae, ibid, p. 48.

nin iç sorunlarıyla ilgilenmesinin düzeyi konusunda pek rahat olamamış, İKÖ de diğer örneklerde olduğu gibi uygulama aşamasından pek memnun kalmamış ve uygulama sürecine pek fazla dâhil olamamıştır.

7.10. Somali'deki Durumlar

1991 yılında Somali'de devlet mekanizmasının devleti yönetemez hale gelmesi, 1 milyondan fazla insanın ölümüne neden olan ve ülkeyi derin bir siyasal istikrarsızlığa sürükleyen bir iç savaşın ortaya çıkması sonucunu doğurdu. Birleşmiş Milletlerin 1993 yılındaki müdahalesi herhangi bir siyasal başarı getirmezken ardından İKÖ'nün Temas Grubu kurarak çatışmaları durdurmaya çalışması da herhangi olumlu bir gelişme ortaya çıkarmadı. 2006'da Etiyopya Somali'ye askeri müdahalede bulunduğu İKÖ ortaya çıkan barış görüşmelerinde doğrudan ve aktif rol aldı. İKÖ, o dönemde uluslararası toplum tarafından sertlik yanlısı olarak bilinen Somali'nin Yeniden Özgürleştirilmesi İttifakı'nı (ARS) ve onun lideri Şeyh Şerif'i barış sürecine dâhil olma konusunda ikna etti. Sonuçta 2008 yılında ARS ile Somali Geçici Federal Hükümeti arasında Cibuti Anlaşması imzalandı ve geçici parlamentonun genişletilmesi ile yeni bir devlet başkanı seçilmesi kararlaştırıldı. Anlaşmanın imzasından sonra da İKÖ barış çabalarına aktif şekilde dâhil olmaya devam etti, Uluslararası Somali Temas Grubu'nda aktif rol aldı ve 2009 yılında Brüksel Bağışçılar Konferansı'nda Somali'ye değişik şekillerde 230 milyon dolar değerinde yardım sağlamayı taahhüt etti. 2011'deki ciddi kuraklık döneminde İKÖ, devletleri ve uluslararası örgütleri Somali'deki durum konusunda uyararak yardım faaliyetlerini koordine etmek üzere Mogadişu'da İnsani Yardımlar Koordinasyon Ofisi'ni kurdu. Şabab militanlarının Somali'de yardımın dağıtılması konusunda sadece İKÖ'ye güvendiği ve diğer devlet ve örgütleri ülkede faaliyet göstermeye izin vermediği böyle bir dönemde İKÖ 38 tane devlet ve uluslararası örgütü bir araya getirerek bir yardım koalisyonunun kurulmasını sağladı. Bu şekilde İKÖ'nün oluşturduğu yapı, yardımların ihtiyaç içindeki bölgelere ulaştırılmasında önemli rol oynadı. 2012'den sonra İKÖ, uluslararası topluma Somali'deki durumlar konusunda bilgi veren ve durumlara yönelik olarak harekete geçilmesini sağlayan aktör görevi görmüştür.⁶⁶

Devletlerin ve diğer devlet dışı uluslararası aktörlerin uzak durduğu sorunlu bir ülke olan Somali'yle ilgili gelişmelerde İİT'nin oldukça etkin olduğu söylenebilir. İİT, tarafları ikna ederek barış anlaşmasının imzalanmasında ciddi rol oynadığı gibi Somali'deki insani krizlerde acil yardım

⁶⁶ Sharqieh, ibid, pp. 224-225; Castillo, ibid, pp. 16-17; Salah, ibid, p. 20.

sağlayan ve yardımcı organize eden neredeyse tek aktör olmuştur. Somali, İİT'nin insani krizlere tepki vermesi bağlamında önemli bir örnek olarak ortaya çıkmıştır.

7.11. Irak'taki Mezhep Çatışması

2006 yılında Irak'ın Samara şehrinde kutsal görülen türbelerin bombalanmasıyla Şiiiler ve Sünniler arasında büyük çaplı çatışmalar çıkınca ve mezhepsel bir iç savaş yaşanması gündeme gelince İKÖ Genel Sekreteri İhsanoğlu önde gelen Şii ve Sünni âlimlere ulaşarak onları Ekim 2006'de Mekke'de bir araya gelmeye davet etti. Toplantıya katılanlar üzerinde manevi bir baskı oluşturmak ve böylece mezhepler arasında yumuşamaya katkı sağlamak için toplantı yeri olarak kutsal Mekke şehri ve toplanma zamanı olarak da kutsal Ramazan ayı seçilmişti. Toplantıya hem Sünni hem de Şii kesime mensup 50 civarında Iraklı alim katıldı ve uzun tartışmalardan sonra Mekke Deklarasyonu olarak isimlendirilen belgeye imza atıldı. Deklarasyonda Irak'ta ortaya çıkan mezhepsel temeldeki öldürmeler konusunda İslam'ın emirlerine ve ilkelerine işaret edilmekte ve İslam'ın hukuki çerçeve dışında Müslümanların öldürülmesini kesinlikle yasakladığı vurgulanmaktaydı. Bütün Irak çapındaki camilerde cemaate duyurulan Deklarasyon, sonraki dönemde Irak'ta mezhep gerginliklerinin ve çatışmalarının azalmasına ve değişik mezhepten topluluklar arasında sosyal barışın oluşturulmasına katkıda bulundu. Irak'ta değişik nedenlerden dolayı şiddet olayları ortaya çıkmaya devam etse de büyük oranda İKÖ'nün müdahalesinden dolayı büyük çaplı bir mezhep çatışmasının önüne geçilmiş oldu.⁶⁷

İİT'nin Irak'ta değişik mezhepler arasında toplantı gerçekleştirilmesine ön ayak olarak büyük çaplı bir mezhep çatışmasını önlemesi, örgütün Müslümanlar nezdindeki saygınlığını kullanarak barışa katkıda bulunmasının önemli bir örneğidir. İİT, Müslümanlar arasındaki çatışmaları sona erdirmede genel olarak etkisiz gözükmektedir. Fakat İslam âlimleri de dâhil olmak üzere ilgili çevreleri devreye sokarak din temelli büyük çatışmaları önleyebilmektedir. Belki de örgüt sayesinde Müslüman toplulukların bir bütün olarak birbirleriyle çatışmalarının önüne geçilmektedir. Müslümanları temsil etmeyen radikal grupların diğer Müslüman gruplara yönelik terör eylemleri konusunda ise örgütün etkisiz kalması gerçeklerin dayattığı bir durumdur.

⁶⁷ Sharqieh, ibid, p. 226; Salah, ibid, p. 20.

7.12. Arap Baharı

Arap Baharı olaylarında İİT, genelde siyasi tutum takınmamayı tercih etmiştir. Üye ülkelerin birçoğu muhafazakâr rejimlere sahip olduğu için ve birçok rejim Arap Baharı olaylarıyla varlığının tehlikeye düştüğünü hissettiği için İİT'nin bir bütün olarak sokaklara inen halkları desteklemesi ve rejimlere karşı tutum takınması söz konusu olmamıştır. Genel olarak olayların taraflarına itidal tavsiye edilirken herhangi bir rejimi kızdıracak tepki vermekten kaçınılmıştır. Libya olaylarında Libya rejimi, halkına karşı kuvvet kullanmama konusunda uyarılmış ve rejime kan dökme yerine diyalog yolunu tercih etmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Bu arada İİT, diğer örgütler gibi BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan müdahale yönündeki kararları desteklemiş ve genel olarak Libya rejimi yerine Ulusal Geçiş Konseyi'nin yanında yer almıştır. Yine de İİT olayların son aşamasına kadar Libya rejimiyle bağlantı kurabilen ve arabuluculuk yapma potansiyeline sahip olan tek aktör olmuştur.

Bahreyn gibi Körfez ülkelerindeki olaylara yönelik tepkide ise İİT Suudi Arabistan gibi muhafazakâr rejimlerin tutumunu destekler bir çizgi izlemiştir. Örneğin Bahreyn'de ayaklanan Şii halka karşı rejimin şiddete başvurması ve Suudi Arabistan'ın bu ülkeye zırhlı birlikler göndermesi karşısında örgüt herhangi bir eleştirel tutum takınmamıştır. Mısır'da Mursi tarafından gerçekleştirilen darbede ve halkın kitlesel olarak öldürülmesi karşısında ise İİT rejim, devlet ve kişi ismi vermeden olaylar bazında üzüntülerini dile getirmiş ve bir anlamda şiddete başvuran rejim ile öldürülen halka eşit mesafede durmuştur. Suriye'deki aşırı boyutlara ulaşan şiddet olayları karşısında ise İİT, Suriye'nin üyeliğini askıya almaktan başka ciddi bir girişimde bulunmamış ve olayların gelişiminde herhangi bir şekilde etkili olmamıştır.

7.13. Yemen İç Savaşı

Müslüman grupların iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle savaştıkları Yemen'deki durum, aslında İİT'nin varlık nedeni ve hedefleri çerçevesinde birinci derecede ilgilenmesi gereken bir durumdur. Ancak İİT Yemen'de yaşanan onca ölüm, açlık ve hastalık olaylarına rağmen taraflara itidal tavsiye etmekten öteye gitmemektedir. Aslında Suudi Arabistan'ın çatışmalara doğrudan müdahale etmesi ve İran'ın ülkedeki Huti gruplarını desteklemesi örgüt açısından kınanması gereken tutumlardır. Ancak örgüt büyük ölçüde Suudi Arabistan tarafını seçmiş gözükmektedir. Genel Sekreter İyad Ameen Madani Suudi Arabistan'ın müdahalesini tasvip

ederek İİT'nin çatışmadaki tarafsızlık konumuna zarar vermiştir. Genel Sekreter, Suudi Arabistan'ın müdahalesini ülkeyi Hutilerin neden olduğu kaostan kurtaracak ve bütün bölge için olumsuz sonuçlar doğurmasının önüne geçecek bir eylem olarak nitelendirmiştir. Ona göre Hutiler ulusal diyalog ve barış anlaşmalarına aykırı hareket etmiş ve İİT tarafından da desteklenen iktidarın barışçıl değişimini öngören Körfez girişiminin uygulanmasını engellemiştir. Mayıs 2015'te Kuveyt'te toplanan 42. Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Yemen konusu görüşülmüş, fakat çatışmaların sona erdirilmesi bağlamında ciddi bir karar alınmamıştır.⁶⁸

8. Sonuç

İslam İşbirliği Teşkilatı, kuruluş amaçlarıyla ve Şartı'nda yer alan gerekliliklerle paralellik kurarak çatışmaların çözümünü, temel faaliyet alanlarından biri olarak belirlemiştir. Örgüt açısından Müslümanları içeren ve ilgilendiren çatışmaların durdurularak Müslümanların mağdur olmaktan kurtarılmaları önemli hedeflerden birini teşkil etmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında İİT'nin bazı üye devletler arasındaki çatışmalarda arabuluculuk yapmaya çalıştığı, fakat daha çok Müslüman olmayan ülkelerdeki Müslümanların kötü muamelelere maruz kalmaktan kurtarılmaları için değişik şekillerde çaba gösterdiği görülmektedir. Örgütün üye devletleri ilgilendiren çatışmalardaki arabuluculuğu genelde ilgili ülke ya da ülkeler nezdinde saygınlığı bulunan diğer üye devlet ya da devletler aracılığıyla olmuştur. Devletlerin egemenlikleri konusundaki hassasiyetleri çerçevesinde genelde İİT, sadece devletleri ilgilendiren çatışmalara müdahil olmaktan uzak durmuştur. Ayrıca İİT üye devletlerin içindeki çatışmalarla ilgili olarak da pek varlık göstermemiştir.

İİT'nin üye olmayan devletlerdeki Müslüman toplulukları ilgilendiren çatışmalarla ilgilenmesi ise genelde iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi İİT, kendisi doğrudan sorumluluk hissederek Müslümanların kötü muamelelere maruz kalmasında rol oynayan aktörlere yönelik olarak ciddi eleştiriler getirmiş ya da onlara sorunun çözülmesinde yardımcı olma önerisinde bulunmuştur. İkinci olarak çatışmaların tarafı olan devlet otoriteleri Müslümanlarla yaşanan problemlerde kendilerine yardımcı olacağını düşünerek örgütün arabuluculuğuna başvurmuşlardır. İİT, dünya gücü sayılabilecek ülkeler dışında genelde Müslümanların kötü muamelelere maruz kaldığı her ülkeye karşı harekete geçebilmiş, söz ko-

⁶⁸ Qadir and Rehman, *ibid*, pp. 373-374.

nusu ülkeleri sert şekilde eleştirmekten uzak durmamış, birçok durumda da ilgili ülkeye iyi niyetle yaklaşarak çatışmaların çözümüne katkıda bulunmaya çalışmıştır.

Birleşmiş Milletlerden sonra ikinci büyük örgüt olan ve tüm Müslümanların temsilcisi gözüken İİT, çatışmaların çözümü çerçevesinde girişimde bulunduğu başka aktörler tarafından dikkate alınmıştır. Birçok aktör kendilerine yardımcı olması bakımından örgütten beklenti içerisinde olmuştur. Ancak örgütün bu alanda kendisini yeterince geliştirdiğini söylemek zordur. Özellikle 2004 sonrasında İİT yetkilileri çatışmaların çözümü boyutunu geliştirmek için reformlar şeklinde önemli adımlar atmışlar ve birçok çatışmada aktif rol oynamak için çaba göstermişlerdir. Ancak hayata geçirilmek istenen reformlar üye devletler tarafından yeterince kabul görmediği için istenen düzeye ulaşamamıştır. Ayrıca İİT, arabuluculuk girişimlerinde genelde tarafları bir araya getirmede ve çözümün üretilmesinde etkili olsa da uygulama aşamasında denetim ve gözetim işini hakkıyla gerçekleştirememiş, istenen sonuçların ortaya çıkarılmasını sağlayamamıştır. Bu noktada örgütün çatışmaların çözümüyle ilgili somut mekanizmalar, standartlar ve kurallar geliştirmemiş olması, çatışmaların çözümünden sorumlu bir birimin kurulamamış olması bir eksiklik olarak kendini göstermiştir. Diğer taraftan İİT'nin müdahalesi, çatışmaların çok daha ileri boyutlara taşınmasının önünde bir engel oluşturmuştur.

İİT'nin, çatışmaların çözümünde devreye sokabileceği olumlu özellikleri bulunmaktadır. Başka uluslararası aktörlerle işbirliği, tarafsızlık, yaptırım boyutunun olmaması ve Müslümanlarla ilgili çatışmalarda arabuluculuk bakımından özel üstünlüklere sahip olma bu özellikler arasında sayılabilir. Diğer taraftan dini yönü ağır basan bir yapı olarak diğer uluslararası örgütlere benzememe, ulus-üstü görünümüne rağmen ulus-üstü yaklaşımlar geliştiremememe, örgüt üyesi devletler arasındaki farklılıklar, üye devletlerin örgüt dışı bağlantılarına daha fazla odaklanıp saf reelpolitik uygulamaları ve birbirleriyle ulusal çıkar çatışması bağlamında gerginlikler yaşamaları gibi İİT'nin karşılaştığı sorunlar mevcuttur. Örgütün çatışmaların çözümü boyutunun kurumsallaştırılması ve üye devletlerin çatışmaların çözümünde örgütü etkin kılma yönünde samimi çaba göstermeleri halinde İİT bu alanda ciddi gelişmeler sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- al-Ahsan, Abdullah. "Conflict among Muslim Nations: Role of the OIC in Conflict Resolution", *Intellectual Discourse*, Vol. 12, No. 2, 2004, pp. 137-157.
- Ataman, Muhittin ve Ayşe Nur Gökşen. "Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı", *Analiz*, S. 74, Ocak 2014.
- Bacık, Gökhan. "The Genesis, History, and Functioning of the Organization of Islamic Cooperation (OIC): A Formal-Institutional Analysis", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 31, No. 4, December 2011, pp. 594-614.
- Castillo, Víctor Luis Gutiérrez. "The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society", *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, No. 27, 2014.
- Khan, Sa'ad S. "The Organization of the Islamic Conference (OIC) and Muslim Minorities", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 22, No. 2, 2002, pp. 351-367.
- Özerdem, Alpaslan. "The Contribution of the Organisation of the Islamic Conference to the Peace Process in Mindanao", *Civil Wars*, Vol. 14, No. 3, September 2012, pp. 393-413.
- Prodromou, Elizabeth H. "The OIC and Conflict Resolution", https://www.globalgovernancewatch.org/library/doclib/20140815_OICMemo5.pdf, (August 2014); accessed: 05.03.2018.
- Qadir, M. Ihsan and M. Saifur Rehman. "Organization of Islamic Co-operation (OIC) and Prospects of Yemeni Conflict Resolution: Delusion or Plausible Reality", *Journal of Political Studies*, Vol. 22, No. 2, 2015, pp. 367-381.
- Rahman, Javaid. *Islamic State Practices, International Law and the Threat from Terrorism: A Critique of the 'Clash of Civilisations' in the New World Order*, Hart Publishing, Portland, Oregon, 2005.
- Salah, Tariq Ali Bakhit. "The Role of the OIC in Mediation and Facilitation: Challenges and Successes", *The OIC Journal*, Issue 16, January-March 2011.
- Sharqieh, Ibrahim. "Can the Organization of Islamic Cooperation (OIC) Resolve Conflicts?" *Peace and Conflict Studies*, Vol. 19, No. 2, 2012, pp. 218-236.
- Siddiqa, Arhama. "The Utility of the OIC in Solving Conflicts in the Muslim World", Institute of Strategic Studies (ISSI), 27 September 2016.
- Waesahmae, Paoyee. *The Organization of the Islamic Cooperation and the Conflict in Southern Thailand*, Unpublished Master's Thesis, Victoria University of Wellington, 2012.